

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE FİİLLERİN ŞAHIS EKLERİYLE KULLANIM DURUMU*

Tuna Beşen DELİCE¹

Özet

Türkiye Türkçesi gramerlerinde şahıs ekleri, genelde *fiil çekim ekleri* içinde fiil çekiminde şahıs bildiren ek olarak değerlendirilmektedir. Son dönemde yapılan ek tasniflerinde ise şahıs ekleri *genişletme ekleri* içinde *fiili genişleten ekler* veya *şahıs ekleri* içinde *öğeleri belirleyici ekler* başlıkları altında işlevleri göz önüne alınarak sınıflandırılmışlardır. Türkmenistan’da hazırlanan gramer çalışmalarında da şahıs ekleri; iyelik, hâl ve çokluk ekleri ile birlikte sözcüğün anlamını değiştirmeyen, yalnızca onların cümle içerisindeki söz dizimsel ilişkilerini düzenleyen ekler tanımıyla *söz üytedici affikslar* -yani bizim gramerlerimizdeki çekim ekleri- başlığı altında verilmektedir. Kip ekleri ise -Türkiye Türkçesinden farklı olarak- şahıs ekleriyle birlikte çekim ekleri arasında değil, *şekil yasayıcı affikslar* “şekil yapan ekler” başlığı altında küçültme, sıfat derecesi yapan, sıra sayısı yapan ekler, olumsuzluk eki, sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri ile birlikte sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmaya bakarak Türkmen gramercilerin şahıs eklerini sözcüğün anlamını değiştirmeyen asıl çekim eki olarak; kip eklerini ise eklendiği sözcüğün anlamına artı bir anlam katan ekler olarak değerlendirdiklerini söylemek mümkündür. Türkiye Türkçesinde fiil çekiminin gerçekleşmesi -Batı dillerinin aksine- şahıs çekimiyle tamamlanır. Türk dilinin genelinde herhangi bir şahıs zamiri ya da özne kullanmaksızın işin ya da oluşun kaçınıcı şahıs tarafından gerçekleştirildiği kip ekinden sonra getirilen -3. şahıs çekimi için sıfır biçimibirim olsa bile- şahıs ekinden anlaşılabilir. Türkmen Türkçesinde bazı kip çekimlerinde ve fiilimsi kullanımlarında şahıs ekleri ile ilgili genel kuralların dışında kalındığı görülmektedir. Gelecek zaman, gereklilik ve istek kipi çekimlerinde kip eklerinin üzerine şahıs eki getirilmediği, şahıs bildirme işinin cümledeki zamire yüklendiği ya da işi yapan şahsın metnin bağlamından anlaşılması gerektiği tespit edilmiştir. Yine Türkiye Türkçesinde genel olarak şahıs bildiren yapıları kabul etmeyen zarf-fiil eklerinin bir kısmının Türkmen Türkçesinde şahsa göre çekimlendiği; Türkiye Türkçesinde sıfat-fiil yapıları üzerine getirilen şahıs bildiren eklerin Türkmen Türkçesinde sıfat-fiil üzerinde değil de isim üzerinde gösterildiği belirlenmiştir. Bu çalışmada Türkmen Türkçesinde fiil çekimlerinde kullanılan şahıs eklerinin yanı sıra şahıs eksiz fiil çekimi ve fiilimsilerdeki şahıs çekimi konusu ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkmen Türkçesi, şahıs eki, fiil çekimi, fiil çekim eki.

* Bu çalışma, 2017 yılında Hacettepe Üniversitesi tarafından düzenlenen Uluslararası Türkmençe Araştırmaları Çalıştayı’nda aynı başlıkla sunulmuş ve yalnızca özeti elektronik ortamda yayınlanmış bildirinin genişletilmiş tam metnidir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edb. Böl.
e-posta: tunabesen77@gmail.com

THE USAGE OF VERBS WITH PERSONEL SUFFIXES SITUATION IN TURKMEN TURKISH

Abstract

In Turkey Turkish grammar, personel suffixes generally are evaluated as possessive suffixes notifier in conjugation. In the recent studies of conjugation classification the personel suffixes are classified under the titles of suffices extending verbs or operating suffixes as determinants. In grammar studies in Turkmenistan the personel suffixes are handled with function, dative and plural suffixes which do not change the meaning but only regulate their syntactic relation suffixes in other words they are classified under the title of inflection suffixes (söz üytedici affiksler). Mode suffixes –different from TurkeyTurkish- with inflection suffixes are not among personel suffixes, instead they are classified under the title of (şekil yasayıcı affiksler) attachments as reduction, adjective, raw, negativity, adjective-verb and adverb-verb suffixes. Looking to this classification it could be claimed that the Turkmen grammarians evaluate the personel suffixes as main inflection suffixe which do not change the meaning of the word. Beside use the mode suffixes as ones change the meaning of the word. In Turkey Turkish -contrary to Western languages- the realization of verb conjugation is completed with personel inflection. In the general Turkish language without using personel pronoun or subject the event or the carried out of the event could be understood by the third personel inflation suffix used after the mode suffix. It could be seen that in Turkmen Turkish in some mode inflection and gerundial usage the personel suffixes related general rules are neglected. In inflection of future tense, requirement and request mode personel suffixe is not added and it is realised that the reporting of pronoun or the subject of the event is understood from the context of text. Again in Turkey Turkish generally some of adverb-verb suffixes which do not accept the person indicatives are conjugated according to person in Turkmen Turkish. Person indicative suffixes added to adjective-verb structure in Turkey Turkish is different from Turkmen Turkish, here such suffixes are added to noun. In this study the personel suffixes used in verb inflection and personel unsuffixed verb inflection and gerundial personel inflections subjects in Turkmen Turkish will be handled.

Giriş

Fiiller, -isimlerden farklı olarak- söz diziminde yer alabilmek için mutlaka kip ve şahıs ekleriyle çekimlenmeleri gereken sözcüklerdir. Türk dilinde de fiil çekiminin gerçekleşmesi - Batı dillerinin aksine- genel olarak şahıs çekimiyle tamamlanır. Türk dilinde herhangi bir şahıs zamiri ya da özne kullanmaksızın işin ya da oluşun kaçınıcı şahıs tarafından gerçekleştirildiği kip-zaman ekinden sonra getirilen -3. şahıs çekimi için sıfır biçimirim olsa bile- şahıs ekinden anlaşılabilir.

Türkiye Türkçesi gramerlerinde şahıs ekleri, genelde *fiil çekim ekleri* içinde fiil çekiminde şahıs bildiren ek olarak değerlendirilmektedir. Son dönemde yapılan ek tasniflerinde ise şahıs ekleri *genişletme ekleri* içinde *fiili genişleten ekler* (Delice, 2000: 226), *işletme ekleri* içinde *öğeleri belirleyici ekler* (Gülsevin, 2004: 1279) başlıkları altında işlevleri göz önüne alınarak sınıflandırılmışlardır.

Türkmenistan'da hazırlanan gramer çalışmalarında da şahıs ekleri; iyelik, hâl ve çokluk ekleri ile birlikte sözcüğün anlamını değiştirmeyen, yalnızca onların cümle içerisindeki söz

dizimsel ilişkilerini düzenleyen ekler tanımıyla *söz üytedici affikslar* (Söyegov, 1999:10) -yani bizim gramerlerimizdeki çekim ekleri- başlığı altında verilmektedir. Kip ekleri ise -Türkiye Türkçesinden farklı olarak- şahıs ekleriyle birlikte çekim ekleri arasında değil, *şekil yasayıcı affikslar* “şekil yapan ekler” başlığı altında küçültme, sıfat derecesi yapan, sıra sayısı yapan ekler, olumsuzluk eki, sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri ile birlikte sınıflandırılmaktadır (10). Bu sınıflandırmaya bakarak Türkmen gramercilerin şahıs eklerini sözcüğün anlamını değiştirmeyen asıl çekim eki olarak; kip eklerini ise eklendiği sözcüğün anlamına artı bir anlam katan ekler olarak değerlendirdiklerini söylemek mümkündür.

Fiil çekiminde kip-zaman ekleri önce, şahıs ekleri ise sonra gelmektedir. Şahıs ekleri, kendilerinden sonra yalnız soru eklerini alabilmektedirler. Çekimli bir fiilde konuşan, dinleyen ve kendinden söz edilen olmak üzere üç şahıs bulunur. Bu şahısların bir ya da birden fazla olmalarına göre ise şahıs ekleri, teklik ve çokluk olarak iki gruba ayrılır. Türk dilinde genel olarak üçüncü tekil şahıs çekimi eksiz yapılırken çoğul çekimin hem eksiz hem de *-lAr* ekiyle yapıldığı görülmektedir.

Türk dilinde emir kipi haricindeki dilek kiplerive bildirme kiplerinde çekimlenen fiiller – genel olarak- şahıs bildirmek için kip-zaman ekinden farklı bir ek alırlar;emir kipi ekleri ise, aynı zamanda şahıs bildiren eklerdir.

Türkiye Türkçesinde kip çekimi sadece şahıs ekleriyle tamamlanırken Türkmen Türkçesinde ve Oğuz grubu dışındaki diğer lehçelerde sıfat-fiil ekli yapılar, iyelik ekleriyle birlikte kip-zaman anlatımı için kullanılabilirler. Hatta Türkmen Türkçesinde bazı kip-zaman çekimlerinin iyelik ve şahıs eki kullanılmaksızın yalnız şahıs zamirleriyle şahıs anlamı taşıyabildiği görülmektedir. Bu nedenle yazımızın konusu olan Türkmen Türkçesindeki şahıs ekleri ifadesi, yalnız fiilin şahıs kategorisi ekleri için değil, aynı zamanda kip-zaman anlatımı için kullanılan sıfat-fiilli yapılardaki iyelik eki ve şahıs eksiz çekimlenen yapılarda şahıs işaretleyicisi olan şahıs zamirleri için de kullanılmıştır.

Cümledeki asıl yüklem çekiminde yer alan şahıs ekleri dışında yan cümle yüklemi durumundaki zarf-fiillere şahıs anlamı katan iyelik ve şahıs ekleri de bu çalışmada ele alınacaktır.

Türkmen Türkçesi, birçok ses ve şekil özelliği bakımından diğer lehçeler arasında özel bir yere sahiptir. Özellikle Oğuz grubu içerisindeki durumu oldukça dikkat çekicidir. Bu çalışmayla Türkmen Türkçesinde fiil ile kullanılan şahıs bildiren bütün yapılar tespit edilmiştir. Tespit edilen şahıs işaretleyicilerinin yapıları ve kullanıldıkları yerler, hem Oğuz grubu lehçeleriyle hem de benzer özellik gösteren diğer lehçelerle karşılaştırılmış ve belli sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu çalışma, çekimli fiillerde şahıs anlatımı ve çekimsiz fiillerde şahıs anlatımı olmak üzere iki temel bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde bahsi geçen ekler, Türkmen edebî eserlerden alınmış cümlelerle örneklendirilecek ve eklerin çekimdeki durumunun net görülebilmesi için anlatım tablolarla desteklenecektir.

1. Çekimli Fiillerde Şahıs Anlatımı

Türkmen Türkçesi fiil çekimlerinde şahıs anlatımı üç şekilde yapılmaktadır:

1. Şahıs ekleriyle
2. İyelik ekleriyle
3. Şahıs zamirleriyle

1. 1.Şahıs Ekleriyle Fiil Çekimi

Türkmen Türkçesinde şahıs ekleriyle şahıs çekimibelirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, şimdiki zaman (-ya:r/ -yâ:r eklive *asıl fiil -Ip/-Up du:r/ yör:r/ otı:r/ yatı:r* yapısında kullanılan), geniş zaman, şart, istek (-A ve -AyAdI ekleriyle yapılanlar), gereklilik (-mAlldIr ekiyle yapılan) ve emir kipi çekimlerinde yapılmaktadır.

Türkmen Türkçesi gramer çalışmalarına bakıldığında şahıs eklerinin ayrı olarak incelenmediği ve sınıflandırılmadığı görülür. Sadece fiil çekiminin anlatıldığı bölümde şahıs ekleri ile ilgili bilgi verilmektedir.

Türkmen Türkçesindeki şahıs ekleri, Türkiye Türkçesi gramer çalışmalarındaki gibi köken bakımından zamir kökenli, iyelik kökenli ve emir kipindeki şahıs ekleri olmak üzere üç grupta incelenebilir.

1.1. 1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Aslında şahıs zamiri olup zamanla eklenen zamir kökenli şahıs ekleri şimdiki zaman, geniş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve gereklilik kipi (-mAlldIr ekli) çekimlerinde kullanılmaktadır. Türkmen Türkçesindeki zamir kökenli şahıs ekleri şunlardır:

Tablo1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri.

Teklik	1. Şahıs	-In
	2. Şahıs	-slñ
	3. Şahıs	Ø
Çokluk	1. Şahıs	-Is
	2. Şahıs	-slñlz
	3. Şahıs	-lAr

Tabloya (Kara, 2005: 117) bakıldığında Türkmen Türkçesinde teklik 1. şahıs ekinin Türkiye, Azerbaycan ve Gagavuz² Türkçelerinden farklı olarak *n*'li şekli görülmektedir. Türkmen ağızlarının tamamında bu şekil kullanılırken Hasar ağızında geniş zaman kipinin olumsuz çekiminde *m*'li yapıyla (*alma-m, gelmä-m*) karşılaşmıştır (Berdiyev, 1988: 205).

DLT'te Kaşgarlı Mahmut, Oğuzcadaki aşınma ve değişmelere verdiği örneklerde *men barürmen* yerine Oğuzların *men baran, men turürmen* yerine *men turan* dediklerini kaydederek birinci şahıs ekindeki *n*'li yapıyı açıklamıştır (Korkmaz, 1995: 246). Yine Harezmi Türkçesinde geniş zamanın 1. teklik şahıs olumsuz çekiminde Oğuzcadan alınmış *-man/ -män* şeklinin (*kıłman* “kılmam”, *bilmän* “bilmem”) kullanıldığı görülür (Eckmann, 1996: 31). Geniş zaman

² Gagavuz Türkçesinde gelecek zaman teklik birinci şahıs olumlu şeklinde şahıs eki olarak *-n*'nin kullanıldığı (*al-aca-n*) görülmektedir. Bkz. Özkan, age., s. 149.

çekiminde ortaya çıkan bu yapı, Türkmen Türkçesinde zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenen diğer kip-zaman çekimlerinde de benzetme yoluyla yaygınlaşmış olmalıdır. Batı Anadolu ağızlarında da rastlanan bu kullanım –mesela Kaş ağızında *gêdemêrin* (Erdem, 2011: 34)- diğer lehçelerde görülmemektedir.

Azar berme maña, öz başımı özüm çararın! “Sıkıntı verme bana, ben kendi başımın çaresine bakarım” Ç. Aytmatov, ET: 7

“Hut-ma-hutrak getirýän” diyip, yüzünüñ ugruna cogap berdi. “Tastamam getiriyorum, diyerek dönmeden cevap verdi.” MS:13

Yine çokluk 1. şahıs eki, diğer Oğuz grubu Türk lehçelerinden farklı olarak *-Is* şeklindedir. Türkmen Türkçesinin Eski, Hatap ve Surhı ağızlarında çokluk birinci şahıs için *-Iz* kullanımına rastlanmaktadır (Berdiyev, 1988: 126). Bu ek, Oğuz grubunun diğer lehçelerinde de farklılık göstermektedir. Mesela Azerbaycan Türkçesinde çokluk birinci şahıs için sadece –*ğ/ -k, -iğ/ -ik, -uğ/ -ük* ekleri kullanılırken *-Iz/ -Uz* şekline edebî dilde hiç rastlanmamaktadır Budagova, 1980: 300). Türkmen Türkçesindeki şekliyle çokluk birinci şahıs eki, *-gezeris* örneğinde olduğu gibi- nadir de olsa Gagavuz Türkçesi edebî dilinde görülmektedir (Özkan, 1996: 74). Diğer Türk lehçelerinde bakıldığında sondaki *z>s* değişimi, Altay Türkçesinde ekleşmiş zamirin (*kezeribis, kezeris* “gezeriz”), Hakas (*pastirbis* “bastırırız”) (Komisyon, 2013: 359) ve Tuva (*bilir bis* “biliriz”) Türkçesinde (361) ekleşmişve ekleşmemiş zamirin sonunda görülmektedir.

Yene biri: “Biz, belki, başga yumşu bercay etmelidiris” diyip çen uryar. “Yine biri: Biz belki de başka bir emri yerine getirmeliyiz, diyerek tahmin yürütür.” E. Atayev, ZT: 9.

... onda biz näme için dünyä inipdiris? “... o zaman biz niçin dünyaya gelmişiz?” Ç. Aytmatov, ET: 10.

Teklik (*-sIñ*) ve çokluk 2. şahıs (*-sIñIz*) eklerinde ET döneminin bir kalıntısı olan ve Oğuz grubu lehçeleri dışındaki Türk lehçelerinde düzenli olarak korunduğu görülenñ sesini görmektedir. Yine Türkmen Türkçesinin kendi grubundaki lehçelerin standart dilinde, ikinci şahıs çekimindeñ li şekillere rastlanmamaktadır.

Ey yer, sen biziñ ahlimizi öz gövsüñde ekläp-saklayarsıñ, eger sen bizi bagtyar etmeseñ, yer bolmak señ nämäñe derkar... “Ey toprak, sen bizim hepimizi kendi sinende saklıyorsun, eğer sen bizi mutlu etmezsen toprak olmak senin neyine gerek...” Ç. Aytmatov, ET: 10

Tatar cansızlarına yaranlık edipsiñ diyip günä yönkeyärler. “Tatar casuslarıyla arkadaşlık etmişsin, deyip suç atıyorlar.” E. Atayev, ZT: 18

Teklik üçüncü şahısı belirtmek için ek kullanılmazken, çokluk için *-IAr* eki kullanılır.

Vah, olar üytgeşik gözyaşlardı ahırın, o hili gözyaşlar adam ömründe bir gezek berilyär. “Ah, onlar farklı gözyaşlarıydı, öyle gözyaşları insan hayatında bir kez dökülür.” Ç. Aytmatov, ET: 11

*Ocar bagşy Ogulcahana bakan göz gıtagını aylasa, ol eyyäm gözyaşya **boglup otur.*** “Ozan Ocar, Oğulcahan’a doğru göz ucuyla baktığında o, anında gözyaşlarına boğuluyor.” E. Atayev, ZT: 17

*Onuñ patıçasına Baykara **diyer ekenler.***“Oranın sultanına Baykara derlermiş.” MS:7

*Olar il arasında galsalar, seniñ ogluñı tagtından **agdararlar.*** “Onlar halk arasında kalırlarsa senin oğlunu tahtından indirirler.” MS:10

Türkmen Türkçesinde zamir kökenli şahıs ekleri, genel olarak Türkiye Türkçesindeki gibi kullanılmaktadır. Sadece soru ekine göre bazı çekimlerde yeri Türkiye Türkçesindekinden farklıdır. Türkiye Türkçesinde *varmış mıyım* yapısının karşılığı hem *barıpmıdırın* hem de -genelde sözlü dilde- *barıpdırınmı*’dır. Birinde şahıs eki, soru ekinden sonrayken diğerinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak soru ekinden önce yer almaktadır.Şimdiki zaman çekimlerinde de aynı durum söz konusudur. Bununla birlikte, şimdiki zaman kip eklerinden sonraki şahıs ekleri genelde kısaltılarak söylenir, hatta yazılır: *gelyä:ris > gelyä:s* “geliyoruz”, *oka:p otı:rmıñ > oka:p otı:rmıñ* “okuyor musun”. Soru eki, bu kipin çekiminde genel olarak şahıs ekinden sonra getirilse de 2. şahıs çekiminde şahıs eki, soru ekinden sonra gelebilmektedir: *gelyärmisiñ, alyärmisiñ* (Söyegov, 1999: 265).

Geniş zaman çekimlerinde deşahıs eki -genel olarak- soru ekinden önce getirilir.Bu kullanım da Türkiye Türkçesindekinden farklıdır. 1. şahsın soru çekimindeki *gelir miyim* yapısının Türkmen Türkçesindeki karşılığı *gelerinmi*’dir. 2. şahıs çekiminde ise soru eki hem şahıs ekinden önce hem de şahıs ekinden sonra kullanılabilir.Hatta 2. teklik şahıs çekiminde *gelermiñ* “gelir misin”, *alarmıñ* “alır mısın”örneklerinde olduğu gibi ekin /sI/ kısmı düşürülerek kullanılabilir (Söyegov, 1999: 274-275).

3. şahıs ekleri zamir ve iyelik kökenli fark etmeksizin bütün kip-zaman çekimlerinde aynı şekilde kullanılır. 3. tekil şahıs çekimi eksiz yapılırken çokluk çekiminin işaretleyicisi *-IAr* ekidir. 3. şahıs çokluk eki, kip eklerinden sonra getirilir. Türkiye Türkçesinde birleşik çekimlerde ilk kip ekinden sonra getirilen soru eki, Türkmen Türkçesinde genelde sonda kullanılmaktadır. Az da olsa ilk kip ekinden sonra getirildiği de görülür. 3. şahıs çekiminde soru eki hep *-IAr* şahıs ekinden sonra getirilir:

Keyik atılıp gapıñ ağızına baryar(Ø).“Keyik, atılarak kapının ağzına gelir.” A. Mämiliyev, GO: 70

Soltansöyün gara atı bilen təcini Güle berip, ertir yene bir döv oynamagı hayış edipdir(Ø). “Soltansöyün kara atı ile tacını Gül’e verip, ertesi gün bir kez daha oynamayı rica etmiş.” MS: 26

Hut şu yerden çıkan batlarına köneçilige üns beryäler diyip, höküvmede arza yazardılar. “Buradan çıkar çıkmaz eski döneme özlem duyuyorlar diye hükümete dilekçe yazarlardı.” A. Tagan, Y: 94

Hey, ata-enäñ yüzüne şeyle garaçılık getirerlermi? “Hiç anababanın yüzü böyle kara çıkarılır mı?” A. Govşudov, P: 364

Size surat çekeniniz için köp bul beryärlermi? “Size resim yaptığınız için çok para veriyorlar mı?” A. Mämiliyev, GO: 63

Öldürerdilermi?- diyip soradı. “Öldürürler miydi? diye sordu.” A. Govşudov, P: 24

Namaz okayanı sakgalından asyarlarmış. “Namaz kılanı sakalından asıyorlarmış.” H. Meläyev, Pt: 860

Tablo 2. Basit ve Birleşik Zaman Çekiminde Zamir Kökenli Şahıs Ekleriyle Fiil Çekimi

	Olumlu	Olumlu Soru	Olumsuz	Olumsuz Soru
Belirsiz Geçmiş Zaman Kipi (Subyektiv Öten Zaman)	<i>barıpdırın</i> <i>barıpdırsıñ</i> <i>barıpdır(Ø)</i> <i>barıpdırıs</i> <i>barıpdırsıñız</i> <i>barıpdırlar</i>	<i>barıpmıdırın</i> <i>barıpmı(dır)sıñ/</i> <i>barıp(dır)sıñmi*</i> <i>barıpmıdır(Ø)</i> <i>barıpmdırıs</i> <i>barıpmdırısıñız/</i> <i>barıpsıñızdırmı</i> <i>barıpdırlarmı</i>	<i>barma:ndırın</i> <i>barma:ndırsıñ</i> <i>barma:ndır(Ø)</i> <i>barma:ndırıs</i> <i>barma:ndırsıñız</i> <i>barma:ndırlar</i>	<i>barma:nmıdırın</i> <i>barma:n(dır)</i> <i>mı sıñbarma:n(dır)sıñ</i> <i>mi*</i> <i>barma:nmı(dır)(Ø)</i> <i>barma:nmıdırıs</i> <i>barma:nmı(dır)sıñız</i> <i>barma:nmı(dır)lar</i>
Geniş Zaman Kipi (Nämälim Gelcek Zaman)	<i>bararın</i> <i>bararsıñ</i> <i>barar(Ø)</i> <i>bararıs</i> <i>bararsıñız</i> <i>bararlar</i>	<i>bararınmı</i> <i>bararsıñmı/</i> <i>bararmısıñ/ bararmıñ</i> <i>bararmı(Ø)</i> <i>bararısımı</i> <i>bararsıñızımı/</i> <i>bararmısıñız</i> <i>bararlarımı</i>	<i>Barmarın</i> <i>barmarsıñ</i> <i>barmaz(Ø)</i> <i>barmarıs</i> <i>barmarsıñız</i> <i>barmarlar</i>	<i>barmarınmı</i> <i>barmarsıñmı</i> <i>barmaz(Ø)</i> <i>barmarısımı</i> <i>barmarsıñızımı</i> <i>barmarlarımı</i>

<p>Şimdiki Zaman (<i>Umumi Hâzirki Zaman</i>)</p>	<p><i>barya:rin</i> <i>barya:rsiñ</i> <i>barya:r(Ø)</i> <i>barya:ris</i> <i>barya:rsiñiz</i> <i>barya:rlar</i></p>	<p><i>barya:runmi*</i> <i>barya:rsiñmi*/</i> <i>barya:rmisiñ</i> <i>/barya:rmiñ*/</i> <i>barya:r(Ø)mi</i> <i>barya:rismi*</i> <i>barya:rsiñizmi*/</i> <i>barya:rmisiñiz</i> <i>barya:rlarmi</i></p>	<p><i>barmaya:rin</i> <i>barmaya:rsiñ</i> <i>barmaya:r(Ø)</i> <i>barmaya:ris</i> <i>barmaya:rsiñiz</i> <i>barmaya:rlar</i></p>	<p><i>barmaya:runmi*</i> <i>barmaya:rsiñmi*</i> <i>barmaya:r(Ø)mi</i> <i>barmaya:rismi*</i> <i>barmaya:rsiñizmi*</i> <i>barmaya:rlarmi</i></p>
<p>Şimdiki Zamanın Kısaltılmış Şekli (<i>Umumi Hâzirki Zaman</i>)</p>	<p><i>barya:n</i> <i>barya:ñ</i> <i>barya:(Ø)</i> <i>barya:s</i> <i>barya:ñiz</i> <i>barya:lar</i></p>	<p><i>barya:nmi*</i> <i>barya:ñmi*/barya:miñ</i> <i>barya:(Ø)mi</i> <i>barya:smi</i> <i>barya:siñizmi*/</i> <i>barya:ñizmi</i> <i>barya:larmi</i></p>	<p><i>barmaya:n</i> <i>barmaya:ñ</i> <i>barmaya:(Ø)</i> <i>barmaya:s</i> <i>barmaya:ñiz</i> <i>barmaya:lar</i></p>	<p><i>barmaya:nmi*</i> <i>barmaya:ñmi*</i> <i>barmaya:(Ø)mi</i> <i>barmaya:smi*</i> <i>barmaya:ñizmi*</i> <i>barmaya:larmi</i></p>
<p>Şimdiki Zaman II (<i>Konkret Hâzirki Zaman</i>)</p>	<p><i>gidip du:run</i> <i>gidip du:rsuñ</i> <i>gidip du:r(Ø)</i> <i>gidip du:rus</i> <i>gidip du:rsuñiz</i> <i>gidip du:rlar</i></p>	<p><i>gidip du:runmi*</i> <i>gidip du:rsuñmi*/</i> <i>du:rmisiñ /du:rmiñ/</i> <i>gidip du:r(Ø)mi</i> <i>gidip du:rusmi*</i> <i>gidip du:rsuñizmi*/</i> <i>du:rmisiñiz</i> <i>gidip du:rlar</i></p>	<p>YOK</p>	<p>YOK</p>
<p>Şimdiki Zaman III (<i>Çaklama Hâzirki Zaman</i>)</p>	<p><i>barya:ndırın</i> <i>barya:n(dir)siñ</i> <i>barya:ndır(Ø)</i> <i>barya:ndırıs</i> <i>barya:n(dir)siñiz</i> <i>barya:ndırlar</i></p>	<p><i>barya:ndırınmi*/</i> <i>barya:nmdirın</i> <i>barya:ndırsiñmi*/</i> <i>barya:nmdirısiñ</i> <i>barya:nmdir(Ø)</i> <i>barya:ndırınmi*/</i> <i>barya:nmdirın</i> <i>barya:ndırınmi*/</i> <i>barya:nmdirın</i> <i>barya:ndır(Ø)</i></p>	<p><i>barya:n dâ:ldirin</i> <i>barya:n dâ:l(dir)siñ</i> <i>barya:n dâ:ldir(Ø)</i> <i>barya:n dâ:ldiris</i> <i>barya:n</i> <i>dâ:l(dir)siñiz</i> <i>barya:n dâ:ldirler</i></p>	<p><i>barya:n dâ:ldirinmi*/</i> <i>barya:n dâ:lmidirin</i> <i>barya:n dâ:ldirsiñmi/</i> <i>barya:n dâ:lmidirsiñ</i> <i>barya:n dâ:ldir(Ø)mi</i> <i>barya:n dâ:ldirismi/</i> <i>barya:n dâ:lmidiris</i> <i>barya:n dâ:ldirsiñizmi/</i> <i>barya:n dâ:lmidirsiñiz</i> <i>barya:n dâ:lmidirler</i></p>

1. 1. 2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Görülen geçmiş zaman ve şart kipi çekiminde kullanılan iyelik kökenli şahıs ekleri, diğer Oğuz lehçelerindeki yapılarla neredeyse aynıdır. Sadece ikinci teklik ve çokluk şahıs çekiminde kullanılan eklerin *-ñ* ve *-ñIz* şeklinde genizsel *n*'li olduğu görülür. 2. şahıs çekimi diğer Türk lehçelerinde de Eski Türkçe döneminden beri genizsel *n*'lidir. İyelik kökenli şahıs ekleri, Türkmen Türkçesinde şu şekillerde kullanılmaktadır (Kara, 2012: 123):

Tablo 3. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri.

Teklik	1. Şahıs	<i>-m</i>
	2. Şahıs	<i>-ñ</i>
	3. Şahıs	<i>Ø</i>
Çokluk	1. Şahıs	<i>-k</i>
	2. Şahıs	<i>-ñIz</i>
	3. Şahıs	<i>-lAr</i>

*Emma motorñ tarrıldısına öz sesimi özümem eşidip bilmän **galdım**.* “Ama motorun tarlıtınsından kendi sesimi kendim de duyamadım.” Ç. Aytmatov, ET: 14

*Şo günün ertesi biz gün dogmañka işe **yapışdık**.* “O günün ertesi biz güneş doğmadan işe başladık.” Ç. Aytmatov, ET: 25

*Egnimdäki eşigim oda **salsañ tütecek däl**.* “Sırtımdaki elbiseyi ateşe atsam yanmaz.” A. Govşudov, P: 37

*-Saglıkmy, Ocar bagşy? - diyip, oña **habar gatdı(Ø)**.* “İyi misiniz, Ocar Ozan?, diye ona hatır sordu.” E. Atayev, ZT: 7

*Yöne olar oba barsalar, onuñ erkin şemalını küysäp gurap **galardılar**.* “Ancak, onlar köye varırlarsa onun özgür rüzgarını özleyerek kuruyup kalırlardı.” A. Mämiliyev, GO: 127

Türkmen Türkçesinde iyelik kökenli şahıs eklerinin belirli geçmiş zaman ve şart kipi çekimlerinde Türkiye Türkçesindeki ile aynı olduğu görülür. Yalnız, birleşik çekimlerde soru eki, Türkiye Türkçesinde ilk kip ekine eklenirken Türkmen Türkçesinde hem ilk kip ekinden sonra hem de ek-fiile getirilen zaman ekinden sonra görülmektedir. Yani şahıs eki, hem soru ekinin öncesinde hem de sonrasında yer alabilmektedir.

Tablo 4. Basit ve Birleşik Çekimlerde İyelik Kökenli Şahıs Ekleriyle Fül Çekimi

	Olumlu	Olumlu Soru	Olumsuz	Olumsuz Soru
Belirli Geçmiş Zaman Kipi	<i>okadım</i>	<i>okadımmı</i>	<i>okamadım</i>	<i>okamadımmı</i>
	<i>okadıñ</i>	<i>okadıñmy</i>	<i>okamadıñ</i>	<i>okamadıñmy</i>
(Mälüm Öten Zaman)	<i>okadı(Ø)</i>	<i>okadı(Ø)my</i>	<i>okamadı(Ø)</i>	<i>okamadı(Ø)my</i>

	<i>okadık</i> <i>okadıñız</i> <i>okadılar</i>	<i>okadıkmy</i> <i>okadıñızmy</i> <i>okadylarmy</i>	<i>okamadık</i> <i>okamadıñız</i> <i>okamadılar</i>	<i>okamadıkmy</i> <i>okamadıñızmy</i> <i>okamadylarmy</i>
Şart Kipi (<i>Şert Şekili</i>)	<i>okasam</i> <i>okasañ</i> <i>okasa(Ø)</i> <i>okasak</i> <i>okasañız</i> <i>okasalar</i>	<i>okasammy</i> <i>okasañmy</i> <i>okasa(Ø)my</i> <i>okasakmy</i> <i>okasañızmy</i> <i>okasalarymy</i>	<i>okamasam</i> <i>okamasañ</i> <i>okamasa(Ø)</i> <i>okamasak</i> <i>okamasañız</i> <i>okamasalar</i>	<i>okamasammy</i> <i>okamasañmy</i> <i>okamasa(Ø)my</i> <i>okamasakmy</i> <i>okamasañızmy</i> <i>okamasalarymy</i>
Şimdiki Zamanın Hikayesi (<i>Mälüm Dovamlı Öten Zaman</i>)	<i>okayardım</i>	<i>okayardımmy*</i> <i>okayarmydım</i>	<i>Okamayardım</i>	<i>okamayardımmy</i> <i>okamayarmydım*</i>
Geniş Zamanın Hikayesi (<i>Nämälim Dovamlı Öten Zaman</i>)	<i>okar:rdım</i>	<i>okar:rdımmy*</i>	<i>Okamazdım</i>	<i>okamazdım</i>
Gelecek Zamanın Hikayesi (<i>Hıyal-Meyil Öten Zaman</i>)	<i>okacakdım</i>	<i>okacakdımmy*</i> <i>okacakdım</i>	<i>okamacakdım</i> <i>okacak däldim*</i>	<i>okamacakdımmy</i> <i>okamacakdım*</i> <i>okacak däldimmy*</i>
Belirsiz Geçmiş Zamanın Hikayesi I (<i>Öñki Öten Zaman</i>)	<i>okap:dım</i>	<i>okap:dım</i>	<i>okama:ndım</i>	<i>okama:ndım</i> <i>okama:ndımmy*</i>
Belirsiz Geçmiş Zamanın Hikayesi I (<i>Nämälim Hekaya Öten Zaman</i>)	<i>okan:n*</i> <i>okan:nlar</i>	YOK	YOK	YOK

1. 1. 3. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri

Şahıs ve de kip kategorisinin aynı ekle ifade edildiği emir kipi ekleri, Türkmen Türkçesinde şu şekildedir:

Tablo 5. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri

Teklik	1. Şahıs	-AyIn
	2. Şahıs	Ø, -gIn/ -gUn, -gIl
	3. Şahıs	-sIn/ -sUn
Çokluk	1. Şahıs	-All:ñ / -All
	2. Şahıs	-Iñ/ -Uñ, -ñ,
	3. Şahıs	-sInlAr/ -sUnlAr

Tablodaki emir kipindeki şahıs eklerine bakıldığında Türkiye ve Gagavuz Türkçesindeki teklik birinci şahıs eki –*AyIm*’a karşılık Türkmen Türkçesinde –*AyIn* eki kullanılmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde ise emir 1. tekil şahıs çekiminin *alım, gälim, göyum, görüm* örneklerinde olduğu gibi –*Im/ -Umekiyle* (Komisyon, 2013: 708) yapıldığı görülmektedir. Diğer Türk Lehçelerinden Özbek Türkçesinde *küläy, küläyin* (714), Kırgız Türkçesinde *alayın, bileyin, turayın* (732), Karakalpak Türkçesinde *alayın, bolayın, küleyin* (735), Kazak Türkçesinde *alayın, bileyin, bolayın* (737), Altay Türkçesinde *alayın, içeyin, boloyın* (741) örneklerinde görüldüğü gibi Türkmen Türkçesindeki –*AyIneki* kullanılmaktadır. Bu ekin Göktürk, Uygur (Gabain, 1995: 79), Karahanlı (Hacıeminoğlu, 1996: 190) ve Harezmi Türkçesi (Eckmann, 1996: 27) dönemlerinde de yaygın olarak –*AyIn* şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

Türkmen Türkçesinde –*AyIn* eki, ünlü ile biten bir fiile eklendiğinde son seste ikincil uzunluğa neden olur: *oka-ayın> oka:yın, geple-eyin> geplä:yin* gibi.

Ol gısgaldıp aydayın diyse-de aydıp bilmeyärdi. “O, kısaltarak söyleyeyim dese de söyleyemiyordu.” A. Govşudov, P: 95.

Men näme üçin yalan sözläyin? “Ben niçin yalan söyleyeyim?” B. Kerbabayev, SE: 121.

Türkmen Türkçesinde çokluk birinci şahıs emir eki olarak –*All:ñ*; sadece iki kişi için konuşulduğunda ise –*All* eki kullanılmaktadır. Diğer Oğuz grubu lehçelerinden Türkiye Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinde (Özkan, 1996: 156) –*Allm* eki kullanılırken Azerbaycan Türkçesinde –*ağ/ -äk* (*alağ, gäläk*) ekleri kullanılır (Musaoğlu, 2008: 18). Diğer Türk lehçelerinden yalnız Tuva Türkçesinde Türkmen Türkçesindeki benzer –*A:llñAr/ -I:llñAr/ -U:llñAr* ve –*A:ll/I:ll/ -U:llU* (*bara:llñar, bere:llñer, bara:ll, bere:ll, bolu:ll*) eklerinin kullanıldığı görülmektedir (Komisyon, 2013: 747-748).

Türkmen Türkçesinde –*All:ñ* eki, ünlü ile biten bir fiile getirildiğinde fiilin sonundaki ünlünün uzamasına sebep olur: *oka-alı:ñ> oka:l:ñ, geple-eli:ñ> geplä:liñ* gibi.

Eger yok bolsa, biziñkä gidibereliñ. “Eğer yoksa, bizimkine gidelim.” E. Atayev, ZT: 20

-Hanı bol, Esenkul, sür bakalı! Şo-ol ozalkıların yalı sür! — diyip, traktorça baka gıgırdı. “-Hadi Esenkul, sür bakalım! Şu öncekiler gibi sür!, diye traktörcüye doğru bağardı.” Ç. Aytmatov, ET: 37

Emir teklik 2. şahıs çekimi genel olarak eksiz yapılsa da –*gIl, -gIn/ -gUn* ekli kullanımlar da görülmektedir. Bu ekler daha ziyade XVIII.-XIX. yüzyıl edebî eserlerinde rastlanmaktadır. Bu kullanım, günümüz eserlerinde çok seyrek. Diğer Oğuz grubu Türk lehçelerinin edebî dilinde bu eklerin kullanılmadığı görülür. Bununla birlikte Türkmen Türkçesinde etkisi çokça hissedilen Çağatay Türkçesinin günümüzdeki temsilcisi olan Özbek Türkçesinde –*gin* şeklinin emir teklik ikinci şahıs çekimi için kullanıldığı (Abdurahmanov, 1975: 464) görülür. Diğer lehçelerden Uygur, Karaçay-Balkar, Kumuk, Kırgız, Kazak ve Altay Türkçelerinde de –*gIn* olarak kullanılmaktadır (Komisyon, 2013: 756-757).

-Hay zaññar Göroglı, ine durdum, ayt näme söziñ bolsa. “-Hay zalim Köroglu, işte durdum, söyle ne söyleyeceksen.” G: 145

...yöne, serkerdäm, şol näkesleri ele salsañ, at-ovazañ arşa galcakdığını yadında **saklagın**. “...fakat komutanım, şu alçakları yakalarsan şanın şöhretinin arşa çıkacağını unutma.” E. Atayev, ZT: 9

*İblise yol berme, yuvtmağıl narı,
Gül deyip özüñe salmagıl harı,
Bigayratlık etme, saklagıl arı,
Hayıpdır canıña, çilim çekmegil.*

“İblise yol verme, yutma nârı,
Gül deyip içine salma harı,
Yüreksizlik etme, sakla arı,
Yazıktır canına, içme sigara.”

M I: 159

Çokluk ikinci şahıs çekimi *-İñ /-Uñ* ekiyle yapılır. Yalnız klasik ve halk edebiyatı ürünlerinde -ağzılarda olduğu gibi- *-İñ /-Uñ* ekine *-lAr* çokluk eki getirildiği de görülmektedir. Özbek, Uygur, Kırgız, Karakalpak, Kazak Türkçelerinde de rastlanan bu kullanım (Komisyon, 2013: 756-757) Eski Türkçe döneminden beri görülmektedir (Gabain, 1995: 79).

Türkmen Türkçesinde buek, ünlüyle biten fiillere eklendiğinde fiilin sonundaki ünlüde ikincil uzunluk ortaya çıkar: *oka-iñ> oka:ñ* “okuyun”, *geple-iñ> geplä:ñ* gibi.

-Vey, şazada, bağışlañ! Göryän velin, siziñ öz halkıñızıñ däbinden habarıñız yok yalı-la?! “-Vay, şehzadem, bağışlayın! Görüyorum, ancak sizin kendi halkınızın adetlerinden haberiniz yok gibi?!” MS:14

Men gideyin, hem bilim aların, brigadirlikden boşadayıñ meni. “Ben gideyim, hem eğitim de alırım; ekip liderliğinden çıkarın beni.” Ç. Aytmatov, ET: 12

-Maña bir dutar getirip beriñ, men gülenimiñ sebäbini saz bilen aydıp bereyin- diydi. “-Bana bir dutar getirip verin; ben neden güldüğümü size sazla söyleyiveriyim, dedi.” G: 478.

*Biri güldür, biri gunça,
Ol biri yokdur Senemçe,
Tomaşa kılıñlar, barça,
Gelir sallana-sallana.*

“Biri güldür, biri gonca,
Biri yoktur Senem gibi,
Temaşa kılın topluca,
Gelir sallana sallana.”

ŞG: 38

Emir kipinin teklik ikinci şahıs eki olarak Türkmen Türkçesinde ayrıca *-sAnA* (*sa-n-a*) eki, çokluk ikinci şahıs eki olarak *-sañlz-lA*, *-sañzla:ñ /-señzlä:ñ* ekleri de gösterilmektedir (Azimov, 1960: 389; Söyegov, 1999: 299).

-*Hanı sen öz işiñi görkezsene!*- diydi. “-Hadi, sen kendi işini göstereceğine!, dedi.” A. Atacanov, ÖT: 132.

Ogullarım, hanı kakañıza az-kem dem-dinç berseñizläñ, ya onu molla etme hıyalıñız barmı? “Oğullarım, haydi babanızı biraz rahat bıraksanız, yoksa onu molla yapma hayaliniz mi var?” Ç. Aytmatov, ET: 13

Emir kipinin üçüncü şahsının teklik çekimi diğer Oğuz lehçelerinde olduğu gibi *-sIn* /-sUn, çokluk çekimi *-sInAr* /-sUnAr ekiyle yapılmaktadır.

-*Kulıyevi öldürüymesinler, sen şu minutdan başlap onu öz kontrollığına al.* “-Kulıyev’i öldürmesinler; sen şu dakikadan itibaren onu kendi kontrolüne al.” H. Meläyev, Pt: 195

Bizi görüp ulı-kıçı şat bolsun, “Bizi görünce büyük küçük şad olsun,
Dost-yarlar begenip, duşman mat bolsun, Eş dost sevin, düşman kahrolsun,
Seniñ geyen donuñ zer-zerbap bolsun, Senin giydiğin libas altın, sırmalı olsun,
Men geyinsem besdir şaldan, Övezim. Ben şal giyinsem tamamdır, Övezim.”

G: 220

Türkmen Türkçesinde emir kipindeki şahıs eklerinin kullanım yerleri Türkiye Türkçesindeki ile aynıdır.

Tablo 6. Emir Kipindeki Şahıs Ekleriyle Fiil Çekimi

Olumlu	Olumlu Soru	Olumsuz	Olumsuz Soru
<i>oka:yın</i>	<i>oka:yınmi</i>	<i>okama:yın</i>	<i>okama:yınmi</i>
<i>oka(Ø)/ okasana/ okagın/ okay</i>	-----	<i>okama(Ø)</i>	-----
<i>okasın</i>	<i>okasınmi</i>	<i>okamasın</i>	<i>okamasınmi</i>
<i>oka:l:ñ</i>	<i>oka:l:ñmi</i>	<i>okama:l:ñ</i>	<i>okama:l:ñmi</i>
<i>oka:ñ/ okasañızla(:ñ)</i>	-----	<i>okama:ñ</i>	-----
<i>okasınlar</i>	<i>okasınlarmı</i>	<i>okamasınlar</i>	<i>okamasınlarmı</i>
<i>geleyin</i>	<i>geleyinmi</i>	<i>gelmä:yın</i>	<i>gelmä:yınmi</i>
<i>gel(Ø)/ gelsene/ gelgin/ geläy</i>	-----	<i>gelme(Ø)</i>	-----
<i>gelsin</i>	<i>gelsinmi</i>	<i>gelmesin</i>	<i>gelmesinmi</i>
<i>geleli:ñ</i>	<i>geleli:ñmi</i>	<i>gelmä:li:ñ</i>	<i>gelmä:li:ñmi</i>
<i>geliñ /gelseñizle(:ñ)</i>	-----	<i>gelmä:ñ</i>	-----
<i>gelsinler</i>	<i>gelsinlermi</i>	<i>gelmesinler</i>	<i>gelmesinlermi</i>

1. 2. İyelik Ekleriyle Şahıs Çekimi

Türkmen Türkçesinde şimdiki zaman anlatımı için kullanılan ve *hâzirki öten zaman* olarak adlandırılan fiil çekimi, diğer kip-zaman çekimlerinden farklı olarak yapılmaktadır. Yalnız olumsuz çekimi bulunan bu şimdiki zaman kipi, –An sıfat-fiil eki üzerine iyelik eki almış fiille *yok /yo:k/* sözcüğünün birleşmesi sonucu ortaya çıkan yapıyla ifade edilir. Bu birleşme olurken hece kaynaşması sonucu sıfat-fiil ekinin sondaki *n* sesi, iyelik ekinin baştaki ünlüsü ve *yok* sözcüğünün *y* sesi düşer: *al-an+ım yok -> ala(n)+(i)m+(y)ok -> alamo:k, işle-en+iñ yok -> işlä:(n)+(i)ñ+(y)ok -> işlä:ño:k* (Çarıyarov, 1969:56). Örneklerde de görüldüğü gibi ünlüyle biten fiillere –An sıfat-fiil eki getirildiğinde fiilin sonundaki ünlü uzar. Ayrıca *yo:k* sözcüğünün kendi uzunluğu olması sebebiyle ortaya çıkan yapıdaki *o* sesi uzun telaffuz edilir. Çokluk birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde şahıs bildiren eklerdeki *ı* ve *i* sesleri bazen konuşma dilinde düşürülmekte hatta bu şekilde edebî dilde de kullanıldığı görülmektedir (Söyegov, 1999: 272). Türkmen Türkçesinde –An ekinin geçmiş zaman sıfat-fiil eki olarak kullanıldığında üzerine hiçbir şekilde iyelik eki almadığını, yalnız şimdiki zaman kipi olarak kullanılan bu yapıda iyelik ekiyle birleştiğini de söylemek gerekir. Bununla birlikte, 3. çokluk şahıs çekiminde –IAr eki –An ekinden sonra değil de *yo:k* yapısından sonra gelmektedir. Gramerciler, bu kullanımı –IAr sıfat-fiiliden sonra gelirse yapı cümle olur (*gelenler yok*), sonda gelirse kip anlatır (*gelenoklar*) şeklinde açıklamışlardır (Azımov, 1960: 418).

Yüregime hovul düşüp, dünyä sıgamok. “Yüregime korku düşmüş, dünyaya sığmıyorum.” H. Meläyev, Pt: 207

Sen-ä, umumanam, adamıñ gövñüne degmegi halañok. “Sen de genel olarak insanları incitmeyi sevmiyorsun.” A. Atacanov, ÖT: 139

Hatam hiç kesellänok, acıganok, suvsanok, üşänok, issılanok, şol gidip otır, gidip otır. “Hatam hiç hastalanmıyor, acıkmıyor, susamıyor, üşümüyor, terlemiyor, o gidiyor gidiyor.” THD II: 58

Näme üçin maña sen hakda hiç zat aydanoklar? “Niçin bana senin hakkında hiçbir şey söylemiyorlar?” A. Atacanov, ÖT: 140

Türkmen Türkçesi dışındaki diğer Oğuz lehçelerinde bu yapıya rastlanmamaktadır. Ama Özbek ve Uygur Türkçelerinde fiile –gAn eklenip olumlusu *bar*, olumsuzu *yok* sözcüğüyle yapılan (Özbek: *yıglägänim bâr* “ağladım”, Uygur: *yazginiñ yok* “yazmıyorsun”), ancak görülen geçmiş zaman anlatmak için kullanılan şekiller görülmektedir (Öztürk, 1997: 113). Kıpçak grubu Türk lehçelerinden Kazak Türkçesinde –gAn eki getirilmiş fiille *joq* ya da *emes* sözcükleri birlikte (*barğan joqpın* “gitmedim”, *barğan emessiñ* “gitmedin” (Koç, 2004: 254), Kırgız Türkçesinde yine –Gan/-GOn sıfat-fiil eki almış fiille *cok* ve *emes* sözcükleri birlikte (*aytkancokmun* “söylemedim”, *külgöncokpuz* “gülmedik”) (Çengel, 2005: 211) görülen geçmiş zaman kipinin olumsuzu için kullanılmaktadır. Bu da bize Türkmen Türkçesindeki üçüncü tip şimdiki zaman kipinin Çağatay ve Kıpçak lehçelerinin etkisiyle ortaya çıkmış bir yapı olduğunu düşündürmektedir.

Asıl yaygın işlevi şimdiki zamanı bildirmek olan ve *hâzirki öten* “şimdiki geçmiş” zaman olaraklandırılanbu yapı, sınırlı da olsa -diğer lehçelerdeki gibi- geçmiş zaman anlatımı için de kullanılmaktadır (Söyegov, 1999: 273).

-*Sen bize bardıñmi?* “-Sen bize gittin mi?”

-*Yok, barmadım.* ya da -*Yok, baramok.*“-Hayır, gitmedim.”

-*Sen okayarmıñ?*“-Sen okuyor musun?”

-*Yok, okamayarın.* ya da -*Yok, okamok.*“-Hayır, okumuyorum.” (273)

Ağızlarda ise bu yapının sondaki *yok* sözcüğünün *y* sesi düşürülmemiş şeklinin kullanıldığı (Olamsurhi: *duranyo:k*, Hatap: *oturanyo:k*) ya da bu yapının -*o:k* olan kısmının -*a:k* yapıldığı (Teke: *yö:röñza:k*, Yomut: *yö:rena:kla*) (Berdiyev, 1988: 192), teklik birinci ve ikinci şahıs iyelik eklerindeki ünsüzlerin ikizleştiği (Sarık: *alammo:k*, *alañño:k*) (Çarıyarov, 1969: 57) şekillere rastlanmaktadır.

Fiillerin çekiminde şahıs çekiminin iyelik ekleriyle yapılması, Eski Türkçe döneminden beri görülen bir durumdur. Talat Tekin *Orhon Türkçesi Grameri* adlı çalışmasında *isim-fiil+iyelik eki* yapısındaki fiil çekimlerini ikincil son biçimler olarak tanımlamakta ve -*DOK ekli geçmiş zaman*, -*slk ekli gelecek zaman* yapılarını bu başlık altında anlatmaktadır (Tekin, 2000: 185-186).

Harezm Türkçesinde belirli gelecek zaman için kullanılan -*gu-m/ -gü-m* (*turur*) ve olumsuzu -*gü-m yok* yapısı da yine şahıs çekiminin iyelik ekleriyle gerçekleştirildiği yapılardandır: *bularnı tört ülüş kılgu-m turur* “bunları dört parça yapacağım”, *kıyamat bolmağunça özgä kälgün yok* “artık kıyamet olmadan geleceğin yok” (Eckmann, 1996: 30). Çağatay Türkçesinde de yine aynı zaman anlatımı için -*gu/ -gü+iyelik eki (+dur)* yapısının kullanılmış olduğu görülür: *kilgüm dur* “geleceğim”, *kilgüñ dur* “geleceksin”, *kilgüsi dur* “gelecek”, *kilgümüz dur* “geleceğiz”, *kilgüñiz dur* “geleceğiz”, *kilgüläri dur/ kigüsi durlar/ kilgüsilär dur* “gelecekler” (age. 102)

Tablo 7. Üçüncü Tip Şimdiki Zaman Kipi Çekimi

Olumsuz	
<i>bar-an-ım yo:k> baramo:k</i>	<i>işle-en-ım yo:k>işlä:mo:k</i>
<i>bar-an-ıñ yo:k> baraño:k</i>	<i>işle-en-ıñ yo:k>işlä:ño:k</i>
<i>bar-an-ı yo:k> barano:k</i>	<i>işle-en-i yo:k>işlä:no:k</i>
<i>bar-an-ımız yo:k> baramızo:k/baramzo:k/</i>	<i>işle-en-ımız yo:k>işlä:mizo:k/ işlä:mzo:k</i>
<i>bar-an-ıñız yo:k> barañızo:k /barañzo:k/</i>	<i>işle-en-ıñız yo:k>işlä:ñızo:k /işlä:ñzo:k/</i>
<i>bar-an-ları yo:k> barano:klar</i>	<i>işle-en-leri yo:k>işlä:no:klar</i>
Olumsuz Soru	
<i>baramo:kmi</i>	<i>işlä:mo:kmi</i>

<i>baraño:kmi</i>	<i>işlä:ño:kmi</i>
<i>barano:kmi</i>	<i>işlä:no:kmi</i>
<i>baramızo:kmi/ baramzo:kmi</i>	<i>işlä:mizo:kmi/ işlä:mzo:kmi</i>
<i>barañizo:kmi/ baraño:kmi</i>	<i>işlä:ñizo:kmi/ işlä:ño:kmi</i>
<i>barano:klarmı</i>	<i>işlä:no:klarmı</i>

1. 3. Şahıs Zamirleriyle Şahıs Çekimi

Türkmen Türkçesinde bazı fiil çekimlerinde zaman ve kip eki üzerine şahıs eki getirilmez. Şahıs anlamı, ya cümledeki şahıs zamirinden ya da metnin bağlamından anlaşılır. Gelecek zaman, istek ve gereklilik kiplerinde şahıs çekimi bu yolla yapılır.

1. 3. 1. Gelecek Zaman Kipinde Şahıs Çekimi

Türkmen Türkçesinde kesin gelecek zaman anlatan, *mälim gelecek zaman* (Çarıyarov, 1969: 133; Söyegov, 1999: 277) ve *konkret gelecek zaman* (Azımov, 1960: 386; Baylıyev, 1981: 90) terimleriyle karşılanan gelecek zaman kipi, *-cAk* ekiyle yapılmaktadır ve işi yapan şahıs, eklerle değil şahıs zamirleriyle belirtilmektedir.

Bu ay aydın gicä sen näme diycek? “Bu ay aydın geceye sen ne diyeceksin?”
Ç. Aytmatov, ET: 8

-Men mundan beyläk bir ädimem ätlöp bilcek däl. “-Ben artık bir adım bile atamayacağım.” H. Meläyev, Pt: 200

Şahıs ekinin gelecek zaman ekinden sonra getirildiği örneklere az da olsa rastlanmaktadır.

Türkmen Türkçesinde *-cAk* şeklinde olan gelecek zaman eki, Türkiye Türkçesinde *-(y)AcAk* (*gelecek*), Azerbaycan Türkçesinde *-(y)acağ/ -(y)äcäk* (*geläcäk, oxuyacağ*) (Budagova, 1980: 340-431), Gagavuz Türkçesinde yine *-(y)AcAk* (yalnız şahıs çekimleri yapılırken *-ac, -aca, -ecä, -ca, -ça, -cä, -ce, -cäk, -cäy, -çä, -cää, -ec, -iy* şekillerini de alabilmektedir: *geleceğim*) (Özkan, 1996: 149) diğer Türk lehçeleriyle kıyaslandığında gelecek zaman için bu ekin kullanımının yalnız Oğuz grubunda düzenli olduğu görülür.

Türkmen Türkçesinde yalnız *-dIr* bildirme eki getirilmiş gelecek zaman çekimine girmiş fiillerde şahıs ekinin fiile getirildiği görülmüştür.

Emma alımlar sovetiniñ kararını amala aşırmakda men, ozalı bilen, saña dayancakdırın. “Ama alimler birliğinin kararını uygulamaya konmasında ben, öncelikle sana güveneceğim.” A. Atacanov, ÖT: 141

Cenap general, siz: “Han agzamları, seniñ sözüni adıbir türkmeniñ sözi, seniñ erkiñi-de adıbir türkmeniñ erki diyip kabul etcekdirin...” diyipdiñiz. “Sayın General, siz ‘Han üyeleri, senin sözünü dost Türkmenin sözü, senin erkini dost Türkmenin erki olarak kabul edeceğim....’ demiştiniz.” H. Meläyev, Pt: 132

Gelecek zaman kipinin olumsuzu –*cAk* ekini almış fiilden sonra olumsuzluk bildiren *däl* (<*değil*) sözcüğü getirilerek yapılır. *Däl* sözcüğünün ünlüsü, ortadaki seslerin düşürülmesiyle meydana gelen telafi uzunluğundan dolayı daima uzundur.

Serkerdäm, ganhorlarıň gözlegine oğlanlarıň bilen özüň çıkaymasaň bolcak däl- diydi. “Komutanım, katillerin aranmasına gençlerle birlikte sen de çıkmazsan olmayacak, dedi.” E. Atayev, ZT: 9

Gözi gışık peläketlerem, näme, aňsat yelesini beräycek däl. “Gözü kem felaketler de kolay kolay geçmeyecek.” E. Atayev, ZT: 10

Tablo 8. Gelecek Zaman Kipi Çekimi

<i>Olumlu</i>	<i>Olumlu Soru</i>	<i>Olumsuz</i>	<i>Olumsuz Soru</i>
<i>men okacak</i>	<i>men okacakmı</i>	<i>men gelecek dä:l</i>	<i>men gelecek dä:lmi</i>
<i>sen okacak</i>	<i>sen okacakmı</i>	<i>sen gelecek dä:l</i>	<i>sen gelecek dä:lmi</i>
<i>ol okacak</i>	<i>ol okacakmı</i>	<i>ol gelecek dä:l</i>	<i>ol gelecek dä:lmi</i>
<i>biz okacak</i>	<i>biz okacakmı</i>	<i>biz gelecek dä:l</i>	<i>biz gelecek dä:lmi</i>
<i>siz okacak</i>	<i>siz okacakmı</i>	<i>siz gelecek dä:l</i>	<i>siz gelecek dä:lmi</i>
<i>olar okacak(lar)</i>	<i>olar okacakmı</i>	<i>olar gelecek dä:l(ler)</i>	<i>olar gelecek dä:lmi</i>

1. 3. 2. İstek Kipinde Şahıs Çekimi

Türkmen Türkçesinde istek kipi anlatımı için –*mAçI* yapısı bulunmaktadır. Kendi lehçe grubunda böyle bir ekin kullanımına rastlanmazken Çağatay ve Kıpçak grubu lehçelerinde –*mAçI* ekinin bir takım ses bilgisel farklılıklarla kullanıldığı görülür (Ärnazarov, 2003: 333). Kırgız Türkçesinde istek kipi eki (Çengel, 2005: 247) olarak, Uygur ve Özbek Türkçelerinde ise gelecek zaman bildiren ekler (Öztürk, 1997: 157) olarak görülmektedir.

Türkmen Türkçesinde bu ekin kullanım alanı oldukça geniştir. İstek bildirme işlevinin yanı sıra gelecek zaman anlatımında, *bol-* fiiliyle birlikte veya üzerine –*dIk* sıfat-fiil eki getirilerek ‘bir şeye niyetlenmek, niyetinde olmak’ anlamında kullanıldığı görülmektedir. Özellikle de *bol-* yardımcı fiiliyle niyetlenme fiili yapma işlevi çok yaygındır.

–*mAçI* ekiyle yapılan istek kipinin şahıs çekimi, şahıs ekleriyle değil şahıs zamirleriyle yapılmaktadır.

Onsoňam garşı bolmasaň, men işevür gürrüňe geçmekçi. “Ondan sonra da karşı gelmezsen ben işle ilgili konuşmaya geçeyim.” H. Meläyev, Pt: 205

Şu yerde bir zadı niçtamakçi. “Burada bir şeyin altını çizmek istiyorum.” A. Mämiliyev, GO: 203

Olumsuz olumsuzluk ekiyle değil olumlu çekiminin ardında *dä:l* sözcüğü getirilerek yapılır.

—**Biz uzak oturmakçı däl**— diyip, *duldegşir goňşusı saglık soraşılardan soň dillendi*. “-Biz uzun oturmak niyetinde deęiliz, diyerek yan komşusu hâl hatır sorulduktan sonra konuřtu.” E. Atayev, ZT: 186

...**biz Sovet harbı komissarlığına yekece adam hem bermekçi däl**. “Biz, Sovyet Askeri Komiserliğine tek bir adam bile vermek niyetinde değiliz.” H. Meläyev, Pt: 106

Tablo 9. İstek Kipi Çekimi

Olumlu	Olumlu Soru	Olumsuz	Olumsuz Soru
<i>men almakçı</i>	<i>men almakçımı</i>	<i>men gelmekçi däl:l</i>	<i>men gelmekçi däl:lmi</i>
<i>sen almakçı</i>	<i>sen almakçımı</i>	<i>sen gelmekçi däl:l</i>	<i>sen gelmekçi däl:lmi</i>
<i>ol almakçı</i>	<i>ol almakçımı</i>	<i>ol gelmekçi däl:l</i>	<i>ol gelmekçi däl:lmi</i>
<i>biz almakçı</i>	<i>biz almakçımı</i>	<i>biz gelmekçi däl:l</i>	<i>biz gelmekçi däl:lmi</i>
<i>siz almakçı</i>	<i>siz almakçımı</i>	<i>siz gelmekçi däl:l</i>	<i>siz gelmekçi däl:lmi</i>
<i>olar almakçı</i>	<i>olar almakçımı</i>	<i>olar gelmekçi däl:l</i>	<i>olar gelmekçi däl:lmi</i>

1. 3. 3. Gereklilik Kipinde Şahıs Çekimi

Türkmen Türkçesinde *işligiň hökmanlık şekili* (Söyegov, 1999:306) veya *hökmanlık forması* olarak geçen gereklilik kipi, -*mAll* ekiyle yapılır. Şahıs çekimi, bazı istisnai durumlar hariç, şahıs zamiriyle yapılır.

Sapar. Biz häzir nämeden başlamalı? “Sapar- Biz, şimdi nereden başlamalıyız?” A. Mämiliyev, GO: 146

-Tussagları häziriň özünde türmä tabşırmalı. “Tutsakları hemen şimdi hapishaneye götürmeliyiz.” H. Meläyev, Pt: 74

Diğer Oğuz grubu Türk lehçelerinin hepsinde gereklilik kipi –*mAll* ekiyle yapılmaktadır (Korkmaz, 2003: 694; Budagova, 1980: 352; Özkan, 1996: 158.).

Şahıs ekinin gereklilik kipi ekinden sonra getirildiği örneklere konuşma dilinde ve halk edebiyatı ürünlerinde az da olsa rastlanmaktadır.

Yigit. Sen tayınmı? Toy libasını geyip görmelisiň. “Delikanlı- Sen hazır mısın? Düğün elbiseni giyip görmelisin.” A. Mämiliyev, GO: 146

Onı sen özüňe mährem ayal edip almalsıň. “Onı sen kendine nikahlı hanım olarak almalısın.” THD II: 25.

Gereklilik kipinin olumsuz şekli *däl* olumsuzluk anlamı katan sözcükle yapılmaktadır.

-Mirat, sen bu kabinete yeke şu gün girmeli däl ahırı. “-Mirat, sen bu odaya yalnız bu gün girmek zorunda kalmıyorsun nihayetinde.” B. Kerbabayev, SE: 45

Tablo 10. Birinci Tip Gereklilik Kipi Çekimi

Olumlu	Olumlu Soru	Olumsuz	Olumsuz Soru
<i>men aytmalı</i>	<i>men aytmalımı</i>	<i>men geçmeli däl</i>	<i>men geçmeli dälmi</i>
<i>sen aytmalı</i>	<i>sen aytmalımı</i>	<i>sen geçmeli däl</i>	<i>sen geçmeli dälmi</i>
<i>ol aytmalı</i>	<i>ol aytmalımı</i>	<i>ol geçmeli däl</i>	<i>ol geçmeli dälmi</i>
<i>biz aytmalı</i>	<i>biz aytmalımı</i>	<i>biz geçmeli däl</i>	<i>biz geçmeli dälmi</i>
<i>siz aytmalı</i>	<i>siz aytmalımı</i>	<i>siz geçmeli däl</i>	<i>siz geçmeli dälmi</i>
<i>olar aytmalı</i>	<i>olar aytmalımı</i>	<i>olar geçmeli däl</i>	<i>olar geçmeli dälmi</i>

Türkmen Türkçesinde gereklilik çekimi, *-mAll* ekinin *-dIr*'le genişletilmiş *-mAllIdr* ekiyle yapıldığında şahıs çekimi zamir kökenli şahıs ekleriyle yapılır. Şahıs ekleri, kip ekinin sonra getirilir. Teklik ve çokluk ikinci şahıs çekiminde *-mAllIdr* ekinin sonundaki bildirme eki olmaksızın *-mAll* şekli kullanılabilir (Kara, 2005: 128).

Eziz eger ırsaraysa-da, dürli sapalak bilen biz ondan sovulmaldırıs. “Eziz, sebepsiz yere bize çıkışacaksa da türlü hilelerle ondan kaçmalıyız.” B. Kerbabayev, AÄ II: 145

...men özüm yazmaldırın diyip düşündi. “...ben kendim yazmalıyım, diye düşündü.” B. Kerbabayev, SE: 51

Bu tip gereklilik kipinin olumsuz şekli birinci tipteki gibi *däl* sözcüğüyle yapılmaktadır. Ayrıca *-mAllIdr* ekinin *-dIr* kısmı *däl* sözcüğüne eklenmektedir. Şahıs ekleri de *däl* sözcüğüne *-dIr* ekinin üzerine eklenmektedir. Az da olsa *-mAll* ekinin üzerine de şahıs eki getirildiği görülmektedir.

...iki dogup bir galanımıza-da niyetimizi mälim etmeli düldiris. “... hiçbir şekilde niyetimizi açık etmemeliyiz.” E. Atayev, ZT:141

Sovet adamları biri-birlerinden sır gizlemeli düldirler. “Sovyet insanları birbirlerinden sır saklamamalıdır.” B. Kerbabayev, AÄ II: 207

Nadiren de olsa *-mAll* ekinin üzerine de şahıs eki getirildiği görülmektedir.

Elbetde, sen onu haklamalısnıñ Agalık. “Elbette sen onu gerçekleştirmelisin Ağalık.” A. Govşudov, P: 15

2. Çekimsiz Fiillerde Şahıs Anlatımı

Z. Korkmaz'ın çekimsiz fiiller olarak adlandırdığı ve genel olarak *filimsiler* diye bilinen yapılar, isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiiller olmak üzere üç başlık altında incelenir. Korkmaz, çekimsiz fiilişöyle tanımlamıştır:

“Fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen; ancak, şahıs ekleri alarak çekime girmediği için yargı bildirmeyen bitmemiş fiil niteliğindeki -mAk, -mA, -Iş/ -Uş, -An, -AcAk, -mIş/-mUş, -(y)Ip/ -(y)Up ve -ArAk gibi eklerle kurulan ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiiller.” (Korkmaz, 2003: 863)

Bu ekler, temelde eklendikleri fiili yan cümlenin yüklemi yaparlar. Fiilimsi olarak yüklem görevini üstlenen fiil, bitmiş fiillere eklenen şahıs eklerini alamaz; ancak, şahıs ifade edebilirler. Türkiye Türkçesinde isim-fiil (*Bunları konuşmamız anlamsız.*) ve isim görevindeki sıfat-fiil yapılarının (*Sizin geleniniz-gideniniz çok.*) iyelik ekleriyle çekimlenmesi oldukça yaygındır. Sıfat görevinde kullanılan *-AcAk* ve *-Dik/ -DUk*'lu sıfat-fiil yapıları (*bizim geldiğimiz yer, okuduğun kitaplar, yürüyeceğimiz yollar*) dışındaki eklerle yapılan sıfat-fiiller iyelik eki alamazlar. Zarf-fiillerin ise şahıs ekleriyle çekimi Türkiye Türkçesinde oldukça sınırlıdır. Özellikle basit zarf-fiil ekleri (*-A, -ArAk, -All, -Inca, -Ip/-Up, -ken, -mAdAn*) hiçbir şekilde şahıs bildiren ekler almazken zarf-fiil eki olarak doğmamış bazı ekler ile eklerin veya edatların kurallı bir biçimde birleşmesi sonucu oluşan (Gülsevin, 2001: 127) zarf-fiil eklerinin şahıs çekimine girdiği görülür: *-dlk+iyelik eki+dA, -dlk+iyelik eki+dAn, -mA+iyelik eki+dan, -dlk+iyelik eki+cA* (*-DığIndAn, DığIndA, -mAndAn, -DığInca* vs.)

Türkmen Türkçesinde ise hem sıfat-fiillerin hem de zarf-fiillerin Türkiye Türkçesinden farklı şekillerde iyelik ekleriyle çekime girdikleri, hatta şahıs ekleri aldıkları görülür.

2. 1. Zarf-Fiillerde Şahıs Anlatımı

Türkmen Türkçesi, basit zarf-fiil eklerinin şahıs çekimine girmesi bakımından hem Oğuz grubu lehçelerinden hem de diğer Türk lehçelerinden farklı bir yere sahiptir. Türkiye Türkçesindeki *-ken* zarf-fiiline karşılık kullanılan *-ka:/ -kä:*, *-IncAyA kadar* yapısına karşılık kullanılan *-I:nça:*, *-ya:nça:/ -yänçä:* ve Türkiye Türkçesinde de aynı şekilde kullanılan *-All* ve *-dlkçA* zarf-fiil ekleri şahıs çekimine girmektedir.

2. 1. 1. *-ka:/ -kä:*'li Zarf-Fiillerde Şahıs Anlatımı

Türkmen Türkçesinde ünlü uyumuna girmiş olarak kullanılan *-ka:/ -kä:* zarf-fiil eki, Türkiye Türkçesinde yalnız ince ünlülü *-ken* şeklinde karşımıza çıkar. Bu ek, zarf-fiil eki olarak yalnız Türkiye, Azerbaycan Türkmen, Gagavuz ve Özbek Türkçelerinde görülmektedir (Özmen, 2014: 18).

Türkmen Türkçesinde *-ka:/ -kä:* zarf-fiil eki, hem ismin hem şimdiki zaman (nadiren geniş zaman) ekinin hem de *-ma:n/ -mä:n* zarf-fiil ekinin üzerine getirilerek kullanılır. Ekin bu kullanımları Türkiye Türkçesindeki *-ken* zarf-fiili kullanımına benzer niteliktedir.

—*Hä, menem Çardagdakam Halat begiñ otuz-kırk sanı sıgrının ızında gezipdim.* “-Evet, ben de Çardak'tayken Halat Bey'in otuz kırk tane ineğinin peşinde gezmiştim.” H Meläyev, Pt: 101

Argış edip, galla şaylarını tutup gaydıp gelyärküler, yolda bu yigit bagtsızlığa duçar geldi. “Tahıl ticareti yapıp tarım makinalarıyla dönüp geliyorlarken yolda bu yiğidin başına bir iş geldi.” A. Govşudov, P: 60

Örneklerden de anlaşıldığı gibi *-ka:/ -kä:* zarf-fiil eki, şahıs ekleriyle çekimlenebilmektedir. Şahıs çekimi, iyelik kökenli şahıs ekleriyle yapılmaktadır. Bu ekin zarf-fiil görevindeyken şahıs çekimine girdiği diğer birleşçe de Özbek Türkçesidir: *ketärkänmän* “ben giderken”, *oqrkänmän* “ben okurken” gibi (Özmen, 2014: 20). Diğer Oğuz grubu lehçelerinde ise bu ekin şahıs çekimine girmesi söz konusu değildir. Yalnız Türkiye

Türkçesinde *gelirlerken*, *alırlarken* şeklinde üçüncü çokluk şahıs eki *-ken* zarf-fiil ekinden önce kullanılmaktadır. Türkmen Türkçesinde de 3. çokluk şahıs eki, *-ka:/ -kä:* ekinin hem öncesinde hem sonrasında gelebilmektedir.

Tablo 11. –ka:/ -kä:Ekli Zarf-Fiillerin Şahsa Göre Çekimi

Olumlu	Olumlu Soru	Olumsuz	Olumsuz Soru
<i>sakgallıka:m</i>	<i>sakgallımıka:m</i>	<i>sakgallı dälkä:m</i>	<i>sakgallı dälmiä:m</i>
<i>sakgallıka:ñ</i>	<i>sakgallımıka:ñ</i>	<i>sakgallı dälkä:ñ</i>	<i>sakgallı dälmiä:ñ</i>
<i>sakgallıka:(Ø)</i>	<i>sakgallımıka:(Ø)</i>	<i>sakgallı dälkä:(Ø)</i>	<i>sakgallı dälmiä:(Ø)</i>
<i>sakgallıka:k</i>	<i>sakgallımıka:k</i>	<i>sakgallı dälkä:k</i>	<i>sakgallı dälmiä:k</i>
<i>sakgallıka:ñiz</i>	<i>sakgallımıka:ñiz</i>	<i>sakgallı dälkä:ñiz</i>	<i>sakgallı dälmiä:ñiz</i>
<i>sakgallıka:lar</i>	<i>sakgallımıka:lar</i>	<i>sakgallı dälkä:ler</i> (<i>dällerkä:</i>)	<i>sakgallı dälmiä:ler</i> (<i>dälmiälerkä:</i>)
<i>göryärkä:m</i>	<i>görmeyärkä:m</i>	<i>göryärmikä:m</i>	<i>görmeyärmikä:m</i>
<i>göryärkä:ñ</i>	<i>görmeyärkä:ñ</i>	<i>göryärmikä:ñ</i>	<i>görmeyärmikä:ñ</i>
<i>göryärkä:(Ø)</i>	<i>görmeyärkä:(Ø)</i>	<i>göryärmikä:(Ø)</i>	<i>görmeyärmikä:(Ø)</i>
<i>göryärkä:k</i>	<i>görmeyärkä:k</i>	<i>göryärmikä:k</i>	<i>görmeyärmikä:k</i>
<i>göryärkä:ñiz</i>	<i>görmeyärkä:ñiz</i>	<i>göryärmikä:ñiz</i>	<i>görmeyärmikä:ñiz</i>
<i>göryärkä:ler</i> (<i>göryärlerkä:</i>)	<i>görmeyärkä:ler</i> (<i>görmeyärlerkä:</i>)	<i>göryärmikä:ler</i> (<i>göryärlermikä:</i>)	<i>görmeyärmikä:ler</i> (<i>görmeyärlermikä:</i>)

Türkmen Türkçesindeki *-ka:/ -kä:* zarf-fiil ekinin Türkiye Türkçesindeki *ki* şüphe edatı yerine kullanıldığı belirtilmektedir (Söyegov, 1999: 381-382). Çağatayca'da *e(r)ken* veya *e(r)kin* yapısının tahmin ifadesi için edat olarak kullanılmış olması bu düşüncüyü destekler niteliktedir (Özmen, 2014: 17).

Meniñ gövnüme bolmasa, siz pili hem göterermikäñiz öydyäñ! “Ben istemesem sanki siz fili de götürürüz diye mi düşünüyörsünüz?” B. Kerbabayev, SE: 189

—*Vah, şey diyseñiz-le!.. Men, asıl, cigitmikäñiz diyip, yüregim yarıldı.* “-Ah, öyle desenize!.. Benim aslında gençler misiniz acaba diye yüreğim yarıldı.” B. Kerbabayev, AÄ I: 315

—*Hey, haramzadalar! Ağañıza arkañızı dayap, näçe vagt hıkırdaşarkañiz?..* “-Hey, haramzadeler! Ağañıza sırtınızı dayayıp daha ne kadar kıkırdayacaksınız acaba?..” B. Kerbabayev, AÄ I: 362

Bu ek pekiştirme işleviyle de Türkiye Türkçesinde *-mAdAn* ekine karşılık kullanılan *-ma:n/ -mä:n* eki üzerine getirilir.

Bu ayal heniz oglunu öylendirmänkä, gızını çıkarmanka, hatda heniz gızını kime çıkarcagı hem belli dälkä, gızına şay-sep edip, sepindirip başlapdır. “Bu

kadın, henüz oğlunu evlendirmeden / evlendirmemişken, kızını vermeden/vermemişken, hatta henüz kızını kime vereceği belli değilken kızına çeyiz dizip sermeye başlamış.” A. Govşudov, P: 114

Ekin diğer bir kullanım yeri de *er-* ek fiilin üzerine eklenmesiyle ortaya çıkan ve ek fiilin belirsiz geçmiş zamanını anlatmaya yarayan *eken* yapısıdır. Türkmen Türkçesinde *er-* ek fiili *er-> ir-> i-* değişimini geçirmemiştir. Oğuz grubunun diğer üyelerinde bulunan *i-* yapısı bu lehçede *e-* şeklinde ve yalnız *eken* yapısında karşımıza çıkar. İsmi yüklem yapma ve birleşik çekimlerde rivayet zamanı anlatma işlevlerini yerine getirir. Bu yapının muadili *-mİş* ekidir. *Eken* yapısı, iyelik ekleriyle çekimlenir. Diğer şahıs çekimlerinden farklı olarak 1. çokluk şahıs çekiminde hem iyelik ekiyle hem de iyelik kökenli şahıs eki olan *-k* ile çekim yapılmaktadır.

Tablo 11. Eken Yapısının Şahıs Çekimi

Olumlu	Olumlu Soru	Olumsuz	Olumsuz Soru
Ek-fiilde			
<i>okuvçı ekenim</i>	<i>okuvçı ekenimmi</i>	<i>okuvçı däl ekenim</i>	<i>okuvçı däl ekenimmi</i>
<i>okuvçı ekeniň</i>	<i>okuvçı ekeniňmi</i>	<i>okuvçı däl ekeniň</i>	<i>okuvçı däl ekeniňmi</i>
<i>okuvçı eken(i)</i>	<i>okuvçı eken(i)mi</i>	<i>okuvçı däl eken(i)</i>	<i>okuvçı däl eken(i)mi</i>
<i>okuvçı ekenik/ ekenimiz</i>	<i>okuvçı ekenikmi/ ekenimizmi</i>	<i>okuvçı däl ekenik/ ekenimiz</i>	<i>okuvçı däl ekenikmi/ ekenimizmi</i>
<i>okuvçı ekeniňiz</i>	<i>okuvçı ekeniňizmi</i>	<i>okuvçı däl ekeniňiz</i>	<i>okuvçı däl ekeniňizmi</i>
<i>okuvçı ekenler/okuvçılar eken</i>	<i>okuvçı ekenlermi/ okuvçılar ekenmi</i>	<i>okuvçı däl ekenler/ okuvçı däller eken</i>	<i>okuvçı däl ekenlermi/ okuvçı däller ekenmi</i>
Rivayet birleşik çekim			
<i>bakar ekenim</i>	<i>bakar ekenimmi</i>	<i>bakmaz ekenim</i>	<i>bakmaz ekenimmi</i>
<i>bakar ekeniň</i>	<i>bakar ekeniňmi</i>	<i>bakmaz ekeniň</i>	<i>bakmaz ekeniňmi</i>
<i>bakar eken/ ekeni</i>	<i>bakar ekenmi/ ekenimi</i>	<i>bakmaz eken/ ekeni</i>	<i>bakmaz ekenmi/ ekenimi</i>
<i>bakar ekenik/ ekenimiz</i>	<i>bakar ekenikmi/ ekenimizmi</i>	<i>bakmaz ekenik/ ekenimiz</i>	<i>bakmaz ekenikmi/ ekenimizmi</i>
<i>bakar ekeniňiz</i>	<i>bakar ekeniňizmi</i>	<i>bakmaz ekeniňiz</i>	<i>bakmaz ekeniňizmi</i>
<i>bakar ekenler</i>	<i>bakar ekenlermi</i>	<i>bakmaz ekenler</i>	<i>bakmaz ekenlermi</i>

Bu yapının çekiminde kullanılan şahıs ekleri, olumlu çekimde sonda gelir; yalnız, ek-fiilin 3. çokluk şahıs çekiminde şahıs bildiren yapının isme getirilebildiği de görülmektedir: *okuvçı ekenler/ okuvçılar eken*.

2. 1. 2. *-i:nça:/ -i:nçä:*'li Zarf-Fillerde Şahıs Anlatımı

Türkmen Türkçesinde *-i:nça:/ -i:nçä:* şeklinde bütün ünlüleri uzun söylenen bu ek, günümüz Türkmencesinde “...*ınçaya kadar*” anlamını vermek için kullanılmaktadır. Ekin sonundaki uzunluğun bu anlamla alakalı olduğu söylenebilir. Türkmen gramerciler, yönelme hâli ekiyle kullanılırken *-ınçaya/ -inçeye* şeklinde olan yapının sonraları aradaki koruyucu ünsüzün düşürülmesi sonucu *-inça:/ -inçä:* olduğunu belirtmektedirler (Söyegov, 1999: 443).

Bu zarf-fiil şeklinin bir özelliği de iyelik eklerini alabilmesidir. Bu şekildeki kullanıma XIX. yüzyıldan sonraki eserlerde rastlanır (Annanurov, 1974: 142). İyelik eki, zarf-fiil ekinin sonuna eklenir. İyelik eklerinden farklı olarak 1. çokluk şahıs çekiminde iyelik kökenli şahıs eki olan *-k* kullanılmaktadır.

Gunça, sen tayın bolunçañ men yükümi düşüreyin. “Gunça, sen hazır oluncaya kadar ben yükümü indireyim.” A. Mämiliyev, GO: 108

Şeyle-de bolsa ol krovadıñ üstindäki ak yapgını alıp, suvly bedirä basıp çıkarınça ve oglınıñ üstine bürinçä, ot etcegini etdi. “Öyle de olsa o, yatağın üstündeki beyaz örtüyü alıp, su kovaşına batırıp çıkarıncaya ve oğlunun üstüne örtünceye kadar ateş yapacağını yaptı.” B. Seytäkov, SE: 172

Tä siziñ sonuñıza sogan ekinçäk, ol yara bitmez. “Ta biz, sizin kökünüze kibrit suyu dökene kadar o yara iyileşmez.”

Tablo 12. -ı:nça:/-i:nçä:Ekli Zarf-Fiillerin Şahsa Göre Çekimi

Şahsa Göre Çekimi	
<i>barı:nça:m</i>	<i>beri:nçä:m</i>
<i>barı:nça:ñ</i>	<i>beri:nçä:ñ</i>
<i>barı:nça:(Ø)</i>	<i>beri:nçä:(Ø)</i>
<i>barı:nça:k</i>	<i>beri:nçä:k</i>
<i>barı:nça:ñiz</i>	<i>beri:nçä:ñiz</i>
<i>barı:nça:lar</i>	<i>beri:nçä:ler</i>

2. 1. 3. -ya:nça:/-yä:nçä:'li Zarf-Fiillerde Şahıs Anlatımı

Türkmen Türkçesinde *-ya:n/ -yä:n* şimdiki zaman sıfat-fiil ekine *-çA* eşitlik eki getirilerek yapılan *-ya:nça:/ -yä:nçä:* zarf-fiil eki, Türkiye Türkçesine “...*incaya kadar*” olarak aktarılmaktadır. Bu ek de iyelik ekleriyle şahıs çekimine girmektedir. Şahıs eki, zarf-fiil ekinin sonuna getirilmektedir.

Sen kompaniya yignayançañ, men komandirin yanına barıp geleyin. “Sen şirkete toplayıncaya kadar ben komutanın yanına gidip geleyim.” B. Kerbabayev, AÄ: 359

Surorov uçilişçesini gutaryançam ulaların. “Ben, Surorov Okulu’nu bitirinceye kadar büyürüm.” B. Kerbabayev, SE: 46

Tablo 13. -ya:nça:/-yä:nçä:Ekli Zarf-Fiillerin Şahsa Göre Çekimi

Şahsa Göre Çekimi	
<i>barya:nça:m</i>	<i>beryä:nçä:m</i>
<i>barya:nça:ñ</i>	<i>beryä:nçä:ñ</i>
<i>barya:nça:(Ø)</i>	<i>beryä:nçä:(Ø)</i>
<i>barya:nça:k</i>	<i>beryä:nçä:k</i>

<i>barya:nça:ñız</i>	<i>beryä:nçä:ñız</i>
<i>barya:nça:lar</i>	<i>beryä:nçä:ler</i>

2. 1. 4.-AII Ekli Zarf-Fiillerde Şahıs Anlatımı

Türkmen Türkçesinde Türkiye Türkçesindekinin aksine iyelik ekleriyle de kullanılabilen bu zarf-fiil ekine, özellikle *bäri* “beri” edatıyla birlikte rastlanır. Türkiye Türkçesindeki gibi edatsız kullanımına günümüzde rastlanmamaktadır.

Patışa rayatı bolalımız bəri, hiy biriñiziñ burnuñız ganadımı? “Padişahın tabiyetine girdiğimizden beri birinizin bile burnu kanadı mı?” B. Kerbabayev, AÄ I: 167

Seniñ gelesiñ bəri, birnäçe vagt geçse-de, vagtı bilen görme-görüş miyesser bolmadı. “Sen geldiğinden beri birkaç zaman geçmişse de vaktinde görüşmek nasip olmadı.” B. Kerbabayev, AÄ II: 62

XVIII.-XIX. yüzyıl edebî eserlerinde bu ekin eski şekli *-gAll'* nin *-IncA* ve *-mAyA* zarf-fiil eklerine karşılık kullanıldığı görülmektedir. Türkiye Türkçesindeki gibi kullanımına da yine eski eserlerde rastlanmaktadır:

Züleyhanı görgeli içgeri girdiler. “Züleyha’yı görünce içeri girdiler.” A: 166

Andan soñ kızlar her kaysısı bir çemenge gül tırgeli gıtdiler. “Ondan sonra kızların her biri bir çimene çiçek toplamaya gittiler.” A: 65

Üç yıl boldı, bir görmäli didariñ. “Yüzünü görmeyeli üç yıl oldu.” Zelili:38

Tablo 14. -AII Ekli Zarf-Fiillerin Şahsa Göre Çekimi

Şahsa Göre Çekimi	
<i>baralım bəri</i>	<i>berelim bəri</i>
<i>baralıñ bəri</i>	<i>bereliñ bəri</i>
<i>baralı(Ø) bəri</i>	<i>bereli(Ø)bəri</i>
<i>baralımız bəri</i>	<i>berelimiz bəri</i>
<i>baralıñız bəri</i>	<i>bereliñiz bəri</i>
<i>baralılar bəri</i>	<i>bereliler bəri</i>

2. 1. 5. -dIkçAEkli Zarf-Fiillerde Şahıs Anlatımı

Türkmen Türkçesinde *-dIk* geçmiş zaman sıfat-fiil eki ile *-çA* eşitlik ekinin birleşmesi sonucu ortaya çıkan (Kara, 2015: 102) *-dIkçA* zarf-fiil eki, hem -Türkiye Türkçesindeki *-dIkçA* ekinin tam karşılığı olarak hem de *-dığın kadar* anlamını karşılamak için kullanılır.

Türkmen Türkçesinde *-dIkçA* zarf-fiil eki de iyelik ekiyle çekimlenerek şahıs bildirebilmektedir. İyelik ekleri, sıfat-fiil eki ile eşitlik eki arasına getirilir.

Sen başardığıñça, dayhan köpçüligini vagtlayın hökümete garşy hazırla.
“Sen yapabildiğin kadar çiftçi topluluğunu zaman içinde hükümete karşı hazırla.”
B. Kerbabayev, AÄ: 68.

İndi sen şol kameranıñ ähli eşretlerini bir özüñ isledigiñçe görüp bilersiñ.
”Şimdi, senbu kameranın bütün sefasını bir tek sen kendin istedikçe sürebilirsin.”
H. Meläyev, Pt: 286.

Tablo 15. -dikAEkli Zarf-Fiillerin Şahsa Göre Çekimi

Şahsa Göre Çekimi	
<i>bardığımça</i>	<i>berdigimçe</i>
<i>bardığıñça</i>	<i>berdigiñçe</i>
<i>bardığıça/ bardık(Ø)ça</i>	<i>berdigiçe/ berdik(Ø)çe</i>
<i>bardığımızça</i>	<i>berdigimizçe</i>
<i>bardığıñızça</i>	<i>berdigiñizçe</i>
<i>bardıklarıça/bardık(Ø)ça</i>	<i>berdikleriçe/ berdik(Ø)çe</i>

2. 1. 6. -mAzdAnEkli Zarf-Fiillerde Şahıs Anlatımı

Türkmen Türkçesinde *-man/ -män* ekine eşdeğer bir de *-mAzdAn* eki kullanılmaktadır. Bu yapıyı *-man/ -män* ekli zarf-fiilden ayıran en önemli özellik, ekin *-mAz* kısmından sonra iyelik eki alabiliyor olmasıdır. Yine bu zarf-fiil, genellikle kendisinden sonra getirilen *öñ, öñinçä, öñürti, ozal* gibi zaman bildiren edatlarla kullanılmaktadır.

Krasnovodskide häkimiyyet garşılık görkezilmezden pitneçilere tabşırıldı.
“Krasnovodski’de yönetim direniş gösterilmeden isyancılara devredildi.” H.
Meläyev, Pt: 120

Oraçadan çikmazdanöñürti Tözegül bilen hoşlaşdı. “Çadırdan çıkmadan
önce Tözegül ile vedalaştı.” A. Govşudov, P: 102

Ol Övezmirat batırıñ gelmezindenöñ bu barada Gutlımirat bilen gürrüñ edipdi.
“O, Yiğit Övezmirat gelmeden önce bu konuda Gutlımirat ile konuşmuştu.”
A. Govşudov, P: 195

Tablo 16.- mAzdAnEkli Zarf-Fiillerin Şahsa Göre Çekimi

Şahsa Göre Çekimi	
<i>barmazımdan</i>	<i>bermezimden</i>
<i>barmazıñdan</i>	<i>bermeziñden</i>
<i>barmazından</i>	<i>bermezinden</i>
<i>barmazımızdan</i>	<i>bermezimizden</i>
<i>barmazıñızdan</i>	<i>bermeziñizden</i>
<i>barmazlarından</i>	<i>bermezlerinden</i>

2. 2. Sıfat-Fiillerde Şahıs Anlatımı

Türkmen Türkçesinde bu kullanım da farklıdır. Bu lehçede “Sıfat çekimlenemez.” kuralı daha sıkı uygulanır ve şahıs bildiren ek sıfat-fiile değil, onun nitelediği isme getirilir: *okadık kitabım* “okuduğum kitap”, *baran öyüň* “gittiğin ev” vs.

Artık gışarip yatan yerinden dikelip, ecesiniň sözüni kesdi “Artık, büzülüp **yattığı yerden** kalkıp annesinin sözünü kesti.” B. Kerbabayev, AÄ: 76

Men siziň barıňızı şu duran yerinizde oka düzeyin diysem, elimden gelyä! “Ben, sizin hepinizi şu **durduğunuz yerde** kurşuna dizeyim desem, yaparım!” B. Kerbabayev, AÄ: 333

Garaz nätcek, oglana etmedik emim galmadı. “Kısacası napalım, oğlana **yapmadığım ilaç** kalmadı.” B. Kerbabayev, SE: 74.

Biz elimizin yetmedikyerine ayagımız bilen yeteris. “Biz, elimizin **ulaşmadığı yere** ayağımızla ulaşıyoruz.” B. Kerbabayev, SE: 238.

Siziň barıňızam gider yoluňızı tapman, garaňkda sermenişişip yören adamlar. “Siz hepiniz de **gideceğiniz yolu** bulmadan karanlıkta dolanıp duran adamlarsınız.” H. Deryayev, Ikbal (Söyegov, 1999: 420)

Türkiye Türkçesindeki gibi kullanımlara da rastlanmaktadır:

İçceğim çay bolsa, hemişe-de taparın. “**İçceğim çayı** ise her zaman da bulurum.” G. Kulyev, Yovuz Günler (Söyegov, 1999: 414).

Zagu-zagan gonar diyip aglama/ Seniň için besledigim baglara. “Kargalar konar diye ağlama/ Senin için **baktığım bağlara.**” Mollanepes, Eserleriniň bir Tomlugu (Söyegov, 1999: 397).

SONUÇ

Türkmen Türkçesinde kip-zaman çekimi için kullanılan üç tip şahıs işaretleyicisi bulunmaktadır:

1. Şahıs ekleri
2. İyelik Ekleri
3. Şahıs Zamirleri

Türkmen Türkçesinde şahıs ekleriyle şahıs çekimi, belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, şimdiki zaman (-ya:r/ -yä:r eklive *asil fiil -Ip/-Up du:r/ yör:r/ otı:r/ yatı:r* yapısında kullanılan), geniş zaman, şart, istek (-A ve -AyAdI ekleriyle yapılanlar), gereklilik (-mAlIdIr ekiyle yapılan) ve emir kipi çekimlerinde yapılmaktadır.

Belirli geçmiş zaman ve şart kipi çekiminde -Türkiye Türkçesinde de olduğu gibi- iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır.

Belirli geçmiş zaman, şart kipi, emir kipi, gelecek zaman, gereklilik ve istek çekimleri (-dIr ekiyle genişletilmemiş olanlar) dışında kalan bütün kip-zaman ekleri zamir kökenli şahıs

ekleriyle çekimlenmektedir: *bereris* “veririz”, *gelyä:rsiñiz* “geliyorsunuz”, *oka:p otursiñ* “okuyorsun” gibi.

Zamir kökenli 2. teklik şahıs *-sIñ* ve 2. çokluk şahıs *-sIñIz* ekleriyle yapılan şimdiki zaman şahıs çekimlerinde genel olarak eklerin /sI/ kısmı düşürülür: *gelyä:rsiñiz* >*gelyä:siñiz* >*gelyä:ñiz* “geliyorsunuz”, *okaya:rsiñ*>*okaya:ñ* “okuyorsun”. Geniş zamanın soru çekiminde de aynı durum görülür: *alarmısıñ* > *alarmiñ* “alır mısın”.

Fiillerin soru çekimlerinde zamir kökenli 2. şahıs ekleri, diğer şahıs eklerinden farklı olarak hem soru ekinden önce hem de sonra gelebilmektedir: *barya:rsiñüzmi/ barya:rmısıñüz* “gidiyor musunuz”.

İyelik ekleriyle şahıs anlatımı yalnız *fiil+sıfat-fiil eki -An+yok* şeklinde yapılan ve yalnız olumsuz çekimi bulunan şimdiki zaman çekiminde görülmektedir: *gel-en+im yo:k* >*gelemo:k* “gelmiyorum” gibi.

Gelecek zaman, gereklilik ve istek kipinin şahıs çekimi şahıs ekleriyle değil, şahıs zamirleriyle yapılır: *men gelecek* “geleceğim”, *sen barmalı* “gitmelisin”, *biz okamakçı* “okumayı istiyoruz” gibi.

Türkmen Türkçesindeki iyelik ekli ve şahıs zamirleri ile yapılan çekimlere diğer Oğuz grubu lehçelerinde rastlanmazken Çağatay ve Kıpçak grubu lehçelerinde benzer yapıların olduğu görülmüştür.

Şahıs ekleri genel olarak Türkiye Türkçesindekiyle aynıdır. Sadece 2. şahıs bildiren eklerdeki *genizsel n* sesi, Türkiye Türkçesinin standart dilinde kullanılmamaktadır. Şahıs çekiminde en büyük farklar zamir kökenli ve emir kipi çekiminde kullanılan eklerde görülmektedir: *berdiñ* “verdin”, *bardiñiz* “vardınız”, *aların* “alırım”, *gelyä:ris* “geliyoruz”, *oka:yın* “okuyayım”, *oka:lñ/ oka:lı* “okuyalım” vb.

Türkmen Türkçesinde çokluk birinci şahıs emir eki olarak *-All:ñ* birden fazla kişiye seslendirildiğinde; sadece iki kişi için konuşulduğunda ise *-All* eki kullanılmaktadır: *geleliñ* “biz gelelim”/ *geleli* “ikimiz gelelim”.

Birleşik zaman çekimlerinde 3. çokluk şahıs eki genel olarak sonda bulunur: *gelerdiler* “geliyorlardı”. Yine birleşik zaman çekimlerinde 3. çokluk şahıs eki *-lAr*, genel olarak soru ekinden önce gelir: *öldürerdilermi* “öldürürler miydi”.

Hikâye birleşik zaman çekimlerinde şahıs eki, hem en sonda hem de soru ekinden önce gelebilir: *okacakmıdım/ okacakdım* “okuyacak mıydım”.

Türkiye Türkçesindeki karşılıkları şahıs çekimine girmeyen *-ka:/ -kä:,-I:nçA:,-ya:nça:/ -yänçä:,-All* ve *-dlkçA* zarf-fiil ekleri, Türkmen Türkçesinde şahıs çekimine girmektedir.

Sıfat-fiil ekli fiillerde şahıs bildiren ek, sıfat-fiile değil, onun nitelediği isme getirilir: *okadık kitabım* “okuduğum kitap”, *baran öyüñ* “gittiğin ev” vs.

KISALTMALAR

A: Andalıp

- AA:** AygıtlıÄdim-B. Kerbabayev
ET: Ene Toprak-Ç. Aytmatov
G: Görogly-S. Annasähedov
GO: Garrı Oynasa Gay Turar-A. Mämiliyev
M I/II: Magtımgulı I-II - A. Mülkamanov
ÖT: Öz Tanışlarıñ- A. Atacanov
P: Perman - A. Govşudov
Pt: Pitne - H. Meläyev
SE: Saylanan Eserler - B. Kerbabayev
ŞG: Şasenem Garıp - A. Allanazarov
THD II: Türkmen Halk Dessanları II - A. Aşırov
Y: Yalñızlık - A. Tagan
ZT:Zulmat Tününde - E. Atayev

KAYNAKLAR

- Abdurahmanov, G. A. vd. (1975). *Uzbek Tili Grammatikası I*. Toşkent: Uzbekiston SSR Fan Neşriyoti.
- Annanurov, A. (1974). Türkmen Dilinde Hal İşlik Formaları (Tarihî Aspektde). Aşgabat: İlim Neşriyatı.
- Azımov, P.; Hıdırov, M. N; Sopiyeve, G. (Editörler) (1960). *Häzirki Zaman Türkmen Dili*, Aşgabat: M. Gorkiy Adındaki Türkmen Dövlät Üniversitesi.
- Baylıyev, H., (hızl.) Borcakov, A.; Söyegov, M.; Hocayev, B. (1981).*Saylanan İşler*. Aşgabat: Türkmenistan SSR İlimler Akademiyası, Magtımgulı Adındaki Dil ve Edebiyat İnstitutı.
- Berdiyev, R. (1988). *Türkmen Diliniñ Dialektlerinde ve Geleşiklerinde İşlikler (Leksiki-Morfologik Ayratınlıkları ve Şahs Görkezeyän Formaları)*. Aşgabat: İlim Neşriyatı.
- Çarıyarov, B. (1969). *Günorta-Günbatır Türki Dillerde İşlik Zamanları*. Aşgabat: İlim Neşriyatı.
- Çengel, H. Kasapoğlu. (2005). *Kırgız Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Delice, H. İ. (2000). “Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Meselesi”,*Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 24, s. 221-232.
- Eckman, J. (1996). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. Ankara: TDK Yay.

Erdem, M. D. (2011). “Kaş (Antalya) Ağız Şekil Özellikleri Üzerine”, *Diyalektolog*, Yaz 2011, S. 2, s.: 29-40.

Ärnazarov, S. (2003) “Türkmen Türkçesinde Niyet Kipi ve Türkiye Türkçesinde Anlatımı”, Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*13, s. 333-344.

Gabain, A., çev. M. Akalın (1995). *Eski Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yay.

Gülsevin, G. (2001). “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-fiiller”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, C. 2, S. 2, s. 125-144.

----- (2004), “Türkçede ‘Sıra Dışı Ekler’ ve Eklerin Tasnif-Tanımlama Sorunu Üzerine”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, 20-26 Eylül 2004, TDK Yay., s. 1267-1283.

Hacıeminoğlu, N. (1996). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yay.

Kara, M. (2005). *Türkmen Türkçesi Grameri*, Ankara: Gazi Kitabevi.

----- (2012). *Türkmen Türkçesi Grameri*, İstanbul: Etkileşim Yay.

Koç, K., Doğan, O. (ed. A. Bayniyazov) (2004). *Kazak Türkçesi Grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Komisyon (2013). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I –Fiil- Basit Çekim*. Ankara: TDK Yay.

Korkmaz, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar-I*, “Kâşgarlı Mahmud ve Oğuz Türkçesi”. Ankara: TDK Yay.

----- (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yay.

Musaoğlu, M. (2008). “Azerbaycan Türkçesinde Fiil Çekimi”, *Gazi Türkiyat*. S. 3, s: 11-29.

Özkan, N. (1996). *Gagavuz Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yay.

Özmen, M. (2014). *Türkçede –ken Zarf-Fiil Eki*. Ankara: TDK Yay.

Öztürk, R. (1997). *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*. Ankara: TDK Yay.

Söyegov, M. (ed.) vd. (1999). *Türkmen Diliniñ Grammatikası-Morfologiya*. Aşgabat: Ruh Neşiryatı.

Tekin, T. (2000). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yay.

Taranan Eserler:

Kerbabayev, Berdi. C I (1969). C II (1971) *Aygıtlı Ädim- Roman*. Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.

Allanazarov, A. (hızl.-ed.) (1979). *Şasenem-Garıp*. Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.

Andalıp (1991).*Leyli-Mecnun, Yusup-Züleyha, Babarövşen, Zeynelarap*, hzl. A. Mülkamanov, G. Nazarov, O. Maşayeva, A. Nuryagdiyev, (ed.) Ş. Gandimov. Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.

Annasehâdov, S. (ed.) (1958). *Görogli*. Aşgabat: Türkmen Dövlätneşir.

Aşirov, A.(hzl.) (1993).*Türkmen Halk Dessanları II*. Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.

Atacanov, A. (1977).*Öz Tanışlarıñ*. Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.

Atayev, E. (1991).*Zulmat Tününde*.Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.

Aytmatov, Ç. (1993).*Ene Toprak*.çev. Ata İklimov.Aşgabat: Ruh Neşiryatı.

Borcakova, K. (hzl.) (1992). *Mıralı hem Soltansöyün*. Aşgabat: T.I.A. Entsiklopediya Neşiryatı.

Govşudov, A. (1989).*Perman* Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.

Kerbabayev, B. (1969) C I, (1971) C II. *Aygıtlı Ādim- Roman*.Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.

_____ (1992).*Saylanan Eserler*. Aşgabat: Magarıf Neşiryatı.

Mämiliyev, A. (1995).*Garri Oynasa Gay Turar-Piyesalar*. Aşgabat: Ruh Neşiryatı.

Meläyev, H. (1992). *Pitme*. Aşgabat.

Mülkamanov, A.; Nazarov, G. (hzl.) vd. (1992) I. Cilt; (1994) II. Cilt.*Magtımğulı-Şıgırlar*.Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.

Övezgeldiyev, M. (hzl.), Geldiyev, G.(ed.) (1982).*Zelili-Saylanan Eserler*. Aşgabat:Türkmenistan Neşiryatı.

Tagan, A. (1990). *Yalñızlık*. Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.